

שהנשמה מלוכלכת באמונות הרעות או בפעולות המגוונות אם לא עשה תשובה ותכבס בנתר המצות נכתם עונה ועונותיה עושין בה רושם ולא תוכל להטהר מהלכלוך אם לא בגיהנם, אבל העונש הזה אינו שוה לכל אדם, כי יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים פעם אחת ושתים, כי אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואלו הם הצריכים שטיפה בלבד ואינם מתעכבים שם בגיהנם, אלא עוברים דרך העברה במהירות. והמקובלים גזרו העונש הזה כמעט לכל הקדושים אשר בארץ המה לצרף הנשמה בגיהנם מכתמים. כמו שקיבל מהם יוחני המדקדק גם כן.

ולכן תמצא שרבי יוחנן בן זכאי בכה קרוב למיתתו ואמר לתלמידיו ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד לנ עדן ואחד לגיהנם ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי, שחס ושלוש לא היה חושב שלא יהיה בן עולם הבא ומשים עצמו רשע, כי איך יאמר לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. אבל פחדו ואימתו היה להכנס דרך שם אפילו בהעברה, וירא שמא יגרום החטא שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם החסידים שנאמר (תהילים נ') "וסביביו נשערה מאד", דיקא נמי דקתני ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי. ראה נא איך קרא לשני המקומות האלו דרך ומעבר אשר באמצעותם מגיע הצדיק לבית עולמו ולמחוז חפצו שהוא הגן עדן של מעלה תחת כסא הכבוד אשר משם הנשמה חוצבה.^ג

(ג) בספר צפנת פענח כתב, שמעתי כי לעתיד לא יהי גיהנם, רק מכניסין הרשעים לג"ע וזה לו גיהנם יחשב, ששומע שם מתפללין בשמחה וריקוד ולומדים תורה בהתמדה וזה לו לצער יחשב שלא הי' מורגל בזה, א"כ בזה עצמו שהצדיקים מתעדינין בו, הרשעים נידונין.

וכן כתוב בספרי ישמור רגליך מגיהנם, וזהו רגלי חסידיו ישמור. ונראה מדברי חכמי האמת שהצירוף הזה הוא בנהר דינור שהוא הגיהנם של מעלה כאשר כתבנו⁷ ויוצאים מזה הכלל רבי עקיבא וחבריו הנהרגים על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא. כדאיתא בזוהר פרשת אלה פקודי אינון נשמתין עילאין כגון רבי עקיבא וחברוהי באילן לא אתקרבון לאתסחאה⁸ באתר דנהר דינור דהא כל שאר נשמתין אתסחיין תמן והא אוקמה וכו'. וכל שכן הנהרגים בשביל להציל את ישראל כגון אותם שני אחים שנהרגו בלוד פפוס ולולייאנוס דאמרינן בגמרא (ב"ב י') דאין למעלה ממחיצתן דודאי אינם צריכים להצרף שם.

אולם הנשמות אשר צריכים שטיפה והגעלה ומתעכבים בגיהנם איזה זמן מועט הם מהבינונים. והצריכים ליבון הם נשמות הרשעים, באשר הם כבגד המנוגע אשר כובס ושב הנגע שאין לו תקנה אלא בשריפה. ויש בהם מדרגות כי יש שנידונים שנים עשר חדש משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. ואחר הימים האלו תשוב הנשמה למקומה זכה ונקיה, ועל אלו נאמר (זכריה י"ג) והבאתי את השלישית באש וצרפתיים כצרוף הכסף. ובעבור זה אמרו בקידושין (דף ל"א) על ענין כיבוד אב ואם מכבדו בחייו מכבדו במותו. ואומר כך

ובספר תולדות יעקב יוסף כתב גם כן כי אין לרשעים גיהנם יותר ממה שמכניסין אותן לגן עדן שאין שם אכילה ושתי' ותאוות עולם הזה, רק הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם הם שהיו פחותי הערך בעיני גסי הרוח שהיו סרוחים בעיניהם כמו שכתוב וחכמת סופרים תסרח, ועתה הם בראש הקרואים ומתעדנין בתענוגי התורה והתפלה.

(ד) וזה הדעת אשר דחה אבקת רוכל בקנה הרצוף.
(ה) לטבול.

אמר אבא מורי הריני כפרת משכבו והני מילי בתוך י"ב חדש, לאחר י"ב חדש אומר זכרונו לחיי עולם הבא.

ויש שנדונים יותר, אבל לא בעונש כל כך חזק, ככתוב בספר החסידים (סימן מ"ו). ויש מן הרשעים שמפסידים את נשמתם ולא תספיק אש של גיהנם לצרפם, וכן אחר קבלת עונשם יכרתו ויאבדו, ועליהם נאמר (מלאכי ג') ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגלי הצדיקים.

האפיקורסים ומינים הם בעונש תמידי, ככלי חרס שאין לו תקנה.

והמדרגה התחתונה אשר היא ככלי חרס שאין לו תקנה, הם הנשמות שנתלכלכו בדעות הרעות כאפיקורסים ומינים, והם בעונש תמידי ועליהם נאמר (ישעי' ס"ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר וכו'. (ועניינים כאלו מהנפש והגוף תמצא בחובת הלבבות שער חשבון הנפש וברבינו יונה ז"ל).

ומה שדעתי נוטה בענין עונש הגוף עם הנשמה בגיהנם הוא באופן זה. שכשם שהמצוה אשר עושה האדם נעשית גוף כמו שקבלנו מרבותינו זכרונם לברכה. ובהשלמת קיום המצות נשלם ונגמר זה הגוף המשוכלל למעלה מסיבת המצוה בהפרד הנשמה מהגוף החומרי הזה עולה ונכנסת ומלבשת בגוף של מעלה אשר עשה מהמצות שעשה. כן מן העבירות שאדם עושה מתפעל ונברא גוף טמא מצד הקליפות דבצאת נפש הרשע מגופו מכניסין אותה באותו גוף הטמא כנזכר, ונידונים שניהם יחד. וזה הגוף הטמא הוא כדמותו כצלמו כגוף המושלך בקבר. ובהיותם שניהם מתכונה אחת כדרך התאומים. כשמגיע נזק וצער לגוף הטמא מגיע גם כן נזק וצער לגוף שבקבר כדוגמת התאומים כשחש ראשו של זה חש גם כן

ראשו של האחר. וזה ענין רבי עקיבא שמצא אדם מת טעון קיסין ובורח על ההרים ושאל מה טיבו והגיד לו שהוא מת, וגזרו עליו לכרות עצים הוא בעצמו, כדי לשרוף אותו בכל יום. זהו כללות המעשה עיין במקומו באורך.

כ הנה הגוף הזה אשר מצא רבי עקיבא הוא הגוף הטמא שעשה מהעבירות לדון נפשו בתוכו כמדובר, שגוף המת עצמו תמצאנו לעולם שם בקבר. וכשדנים לגוף הטמא הנעשה מהעבירות מרגיש גם כן הגוף שבקבר, מסיבת נפש הבהמית שנשארה עמו בקבר כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה. ואחר השלמת עונשו במשפט גיהנם מתעכל הגוף הטמא הנעשה מהעבירות והנשמה עולה למעלה וטובלת בנהר דינור ונכנסת בגוף הנעשה מן המצות אם עשה, ואם לא עשה, מגלגלין אותה בזה העולם כדי שיקיים המצות לעשות גוף קדוש להתלבש בו אחרי מותו. זהו דעתי בענין עונש הנשמה עם הגוף.

כל שמתרבים הרשעים, כן מתרחב גיהנם שלמטה.

ובענין מהו גיהנם של מטה הוא מקום גדול מחזיק רבבות, וכל מה שמתרבים הרשעים גם כן מתרחב יותר, ויש שם כמה מיני מדורות זו קשה מזו לדון שם לכל אחד ואחד כפי העונש הראוי לו, והוא למטה בארץ, ויש בו ג' פתחים, אחד בים, ואחד במדבר, ואחד בישוב, וכל אחד נכנס בפתח הראוי לעונש כפי מעשיו, משום דיש הפרש וצער לנכנס בפתח זה מפתח זה, והאש הנמצא שם הוא גדול ס' פעמים מהאש של עולם הזה כאמרם ז"ל (ברכות נ"ז) אש של עולם הזה הוא אחד מס' מאש של גיהנם. ויש שם גחלים כהרים וגבעות, ונמצא בתוך גיהנם נהרי נחלי זפת וגפרית שנובעים מן התהום.

המזיקים ומחבלים שמכים את הרשעים, הם שנבראו ממעשיהם הרעים.

ויש שם כמה מיני מזיקים ומחבלים משונים ומכוערים להעניש את הרשעים, ונראה שאלו המזיקים ומחבלים המכים אותם הם המזיקים והמחבלים שעשה ברוע מעשיו, כאמרם ז"ל (אבות פ"ד מי"א) והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד, מלבד הממונים והמחבלים הממונים שם להעניש לרשעים מיום שנברא גיהנם. ונותנים כל מכות משונות באותו גוף, יש מי שתולין וחונקים אותו, ויש מי שהורגים אותו וחונקים אותו, ויש מי שנוקרים את עיניהם, ויש מי שתולין אותו בקדקדי ראשיהם, הכל כפי כבדות העבירות שעשה. וכמה מן החיים ראו פתח גיהנם שבמדבר מרחוק.

ואני שמעתי מפי קדוש מדבר החכם השלם כמה"ר חיים אלפיסי ז"ל שספרו לו נחותי ימא שיש מקום בשפת הים הגדול אשר שפתו מגיע למדבר חרב, ושמה רואים ממרחק בקיעה בארץ יוצא מתוכה להבות אש עד לב השמים, והספינה מתרחקת הרבה כדי שלא יתהתך הזפת מחמימות האש. ושהוא ז"ל הלך בספינה בים הגדול ובלילה ראו להבות אש יוצאים מתוך הים, והלהב היה משבר הרים ומפרק סלעים שבתוך הים, והספינות העוברות בים זה יודעין ומכירין המקום ומתרחקים הרבה משם.

וספרו לו אנשי הספינה שזה המקום הוא פתח גיהנם שבים והאש הזה אינו נראה בתוך המים הנזכר כי אם בלילה, כי ביום מחמת אור השמש אינו נראה. ואני ראיתי בספר אחד שיש מקום בעולם והוא מדבר שמם שהולכים שם שומעים קול צעקה וצוחה במקום אחד שבמדבר זה יוצאה מתוך הארץ. ובפרט אם נוטים האוזן סמוך לארץ מתחזקים

הקולות כדוגמת קולות המכין אותם וצועקים מתוך צערם. ואומרים ההולכים שם ששם תחתיו גיהנם שבארץ. ומלך אחד רצה לידע סיבת הצעקה הנשמעת במקום הזה מהו, וצוה לחפור חפירות עמוקות מאד ולא מצאו דבר, אך הצעקה היתה נשמעת לעולם עד כאן.

ודברים אלו לא כתבתי חס ושלום להחזיק דברי רבותינו זכרונם לברכה שאומרים (עירובין י"ט) שיש פתח לגיהנם בים ובמדבר, כי דבריהם הם אמתיים מעצמם ואין צריכין חיזוק, כי כולם ברוח הקודש נאמרו, אלא הבאתי אותם כדי להלהיב ולהפחיד הלבבות הנרדמות מלכלוך עונותיהם. הרי לך ענין גיהנם של מטה.

גיהנם של מעלה הוא נהר דינור

וגיהנם של מעלה הוא נהר דינור כסברת המקובלים זכרונם לברכה. ונראה לי עוד, שהמדור שיש לכל אחד גדול מחבירו זהו גיהנם של מעלה עם אותו הצער והביוש והכלימה שמקבל בהיות חבירו למעלה ממנו במקום ובמעלה ביתר שאת ויתר עז. וכאמרם ז"ל (ב"ב ע"ה) כל אחד נכוה מחופתו של חבירו וכו', ומקבל בושה מזה.

ועוד אמרו ועשן בחופה למה, אלא לכל מי שענינו צרות בתלמיד חכם בעולם הזה וכו'. הרי מקבל עונש בגן עדן עצמו, והעונש הזה הוא אחר שקבל בגיהנם עונש על איזה עבירות שבידו.

מי שראה צער תלמידי חכמים בחייו ולא ריחם עליהם, יראה בכבודן של תלמידי חכמים לעולם הבא, ולא ירחמו עליו.

ואם תאמר למה לא קיבל בגיהנם גם עונש העון שהיה עינו צרה בתלמיד חכם כשם שקיבל עונש שאר עבירות

וממתינים לו לעונשו בתוך גן עדן. התשובה, כל מדותיו יתברך מדה כנגד מדה. דכשם שבעולם הזה היה רואה לתלמיד חכם בצערם ועינו צר ולא מרחם עליהם, גם הוא יראה בעיניו מעלת התלמיד חכם ותלמיד חכם יראה בצערם ואין מרחם, כאשר עשה, כן יעשה לו. וכשם שיש גיהנם למטה כך יש גן עדן למטה כאן בארץ במקום מוצנע בעולם ובו כל מיני אילנות טובות אשר עין לא ראתה, והן מוציאות פרח ויצץ ציץ וכל מיני מגדים מופלאים בריחם ובצביונם, כעובדא דרבה בר אבוב (בבא מציעא פ"ט, קי"ב), שהולכו אליהו בחומות גן עדן ופשט טליתו ולקח מעלי האילנות וכשיצא לילך שמע בת קול אומר, מי אכל עולמו כזה וניער טליתו אלפי דינרי פלגניהו לחתנוותיה עד כאן.

גם בעובדא (כתובות ע"ז) דרבי יהושע בן לוי שהולכו המלאך המות בגן עדן בגוף ובנפש והוא בגן עדן של מטה, הרי גן עדן כאן בארץ במיני אילנות בפועל מופלאים בריחם כמדובר, ושם מתעדיין הנשמות והנכנסים בגופם חיים כר"י וחביריו מרוחניות הריחות, אמנם לא מהאכילה ושתיה כשם שמתעדיין החיים, שהאכילות ושתיה שם על דרך ויאכלו וישתו כשראו את אלהי ישראל, שהראיה נחשב להם כאלו אכלו ושתו, אמנם ניזונין מהריחות ומיני התענוגים הרוחניים אשר שכל המלוכלך בגוף אינו יכול לשערו.

צדיקים אוכלים מן בגן עדן דוגמת המן שאכלו ישראל במדבר

גם יש לנשמות הצדיקים בחינת אכילה ברוחניות כאמרם ז"ל (חגיגה י"ב) למה נקראו שחקים ששוחקים מן לצדיקים כו', ובודאי שאינו דרך אכילה ממש, אלא הוא אופן אשר אין שכל בני אדם יכול להבינו, והאמנם שנוכל ליישב אכילת המן הזה בגן עדן הוא השגות עליונות כמו להכיר

באחדותו יתברך ולהבין בסודי תורתו מעין מה שפעל לאוכלי המן במדבר, כדפירש מוהר"י אדרבי ז"ל במאמר (יומא ע"ה שמ"ר פל"ב בשינו ע"ש) עם המן היה יורד אבנים טובות ומרגליות וגדולי ישראל מלקטים אותם, דקשה למה דווקא גדולי ישראל ולא שאר העם, כיון שלכולם היה יורד וכולם לוקטים מן. אלא הכוונה לומר שהקב"ה יהיב חכמתא לחכימין ועל ידי המן היו מזדככין והיו משיגים סודי רזי התורה. וזהו דווקא החכמים והגדולים כיון שכבר היה בהם חכמה, וזהו דקאמר שהגדולים מלקטין אותם אבנים טובות שהם סודי התורה, וזה לא שייך בשאר העם שאינן חכמים שהקב"ה אינו נותן חכמה כי אם למי שיש לו חכמה כמדובר (ועיין שם הענין יותר באורך).

גם אמרו כאן שוחקים מן לצדיקים, רמז להשגת האחדות הקדוש והבנת הסודות שעתיד הקב"ה לגלות להם כנודע מרז"ל, תענוגי הריחות שהנשמה נהנה מהם כדרז"ל (ברכות מ"ג) על פסוק "כל הנשמה תהלל יה", איזה דבר שהגוף אינו נהנה והנשמה נהנה, הוי אומר זה הריח, יש להם בגן עדן שמתעדגים מהריחות המשובחות, כעובדא (ב"ר פס"ב) דרבי אבהו ורבי אלעזר בן פדת (תענית כ"ה) יוכיח, שהראו להם שלשה עשר נהרי אפרסמונא דכיא שהוא ריח טוב שעתידים להתעדן בהן, הרי שנהנה מהריח.

ויש מעלה אחרת גדולה מזו, והוא תכלית העונג והיינו כשנשלם זמן ישיבת הנשמה כאן בגן עדן של מטה ועולה לגן עדן של מעלה ונכנס בצרור החיים לראות פני מלך חיים, אין תענוג יותר גדול מזה.

ואופן קיבול השכר על כל מצוה ומצוה¹, ראיתי בספר אחד דכך הוא, אף על פי שהנשמה בגן עדן במדה הראוי לה בעבור איזה מצוה שעשה, כשבאים לתת לה שכר על מצוה אחרת לתת לה מדור יותר עליון מדקדקים אם קיים אותה כתקנה מעלין לה, ואם לא מוציאים אותה החוצה שתקבל עונש, כפי מה שגוזרים בבית דין הצדק. ואחר שתקבל עונשה

(ו) איתא במדרש רבה (פקודי נב, ג): מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהי' עני מרוד מאוד ולא הי' לו במה להתפרנס. פעם אחת בערב שבת יצא לבית הכנסת, התפלל לפני ה' - וירדה לו מן השמים אבן יקרה מאוד כדי שיתפרנס ממנה. כאשר הוא סיפר את הדבר לאשתו, אמרה היא לו שאינה רוצה ליהנות מהאבן ושיחזירה מיד חזרה לשמים.

שאל אותה רבי שמעון, מדוע? ענתה לו, האם אתה רוצה שיהי' שולחנך לעולם הבא בגן עדן חסר, ושולחן חבריך מלא (כלומר, שיחסר משולחנך כדי אותה אבן יקרה שקיבלת בעולם הזה)? הלך רבי שמעון וסיפר את הדברים לרבי הקדוש (שהי' רבו, הצטער רבי מאוד על כך שרבי שמעון ימשיך לסבול צער עניות אחרי שהי' שלח לו מטמון זה) - ואמר לרבי שמעון: לך ואמור לאשתך שאם יהי' שולחנך חסר אני אמלאנו משלי. הלך ואמר לה, אמרה לו בוא עימי לרבי. הלך רבי שמעון עימה אל רבי, וכשבאה לרבי שאלה אותו, וכי רואה אדם את חבריו בעולם הבא? וכי לא לכל צדיק וצדיק יהי' לו עולם לעצמו? והרי נאמר "כי הולך האדם את בית עולמו" - עולם שלו! כאשר רבי שמעון אתדברתי הוא הסכים עימה, ורבי שמעון בעלה הלך והחזיר את האבן היקרה לשמים.

וכעין זה איתא במסכת תענית (כה, א) מובא לגבי רבי חנינא בן דוסא שביקש רחמים ונתנו לו רגל אחת משולחן של זהב מהשמים, ואשתו ראתה בחלומה שעתידים כל הצדיקים לעולם הבא לאכול בשולחן של שלוש רגלים, ואילו לבעלה יהי' שולחן חסר שלשתי רגלים, ורבי חנינא בן דוסא ביקש רחמים ולקחו ממנו בחזרה את רגל השולחן.

מעלין לה לאותו מדור העליון יותר, ובדרך זה בכל מצוה ומצוה. וכל זה בגן עדן של מטה.

אמנם כשהנשמה עולה בגן עדן של מעלה, אז כבר נתבררה ונצרפה בכל מצוה ומצוה בגן עדן של מטה, וזכתה למדור היותר עליון, ועולה למעלה בצרור החיים, ואינה צריכה עוד צירוף, אלא עולה שם ממדרגה למדרגה להתעדן בכולם בלי שום בדיקה כשם שהיו בודקים אותה כשהיתה בגן עדן של מטה כדפרישית. זה דעתי בעיניי גן עדן וגיהנם כפי מה שראיתי והבנתי בדברי רבותינו זכרונם לברכה ומפי ספרים.

ודע שכללתי באלו הדברים הרבה ולא פרשתי באורך מיראת האריכות למען לא יקוץ הקורא. כי כוונתי בחיבור זה שיהיה מובן לכל קורא בו ולא יקוץ בדברי ויקבל מוסר מסבת היותו קורא בפיו ענין גן עדן וגיהנם, וקצת ממה שיש בתענוגי גן עדן ועונשי גיהנם. ובהיות כוונתי זו אכתוב פה פיסקא אחת קטנה מה שכתב הרב החסיד ז"ל (בעל ראשית חכמה) מעונש גיהנם למען יחרד ויפחד הקורא בו ולפחות יהרהר תשובה בלבו¹ ומחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה.

(ז) בזהר חלק א' רכז, א). כתוב, יש גן עדן למעלה ויש גן עדן למטה, ויש גיהנם למטה ויש גיהנם למעלה. ובמאמר העיקרים 'בגן עדן וגיהנם' כתוב, ולנשמות היוצאות מהגוף בעת הפטירה, הוכנו מקומות בעולם הבא. אם האדם זכה על ידי מעשיו בעולם הזה, נשמתו נכנסת לנוח עד לזמן התחי' במקום המנוחה שנקרא גן עדן. ובגן עדן יש מדרגות שונות, יש גן עדן תחתון ויש גן עדן עליון.

בגן עדן התחתון - יושבות הנשמות באותו מראה, דמות וצורה של הגוף החומרי שהן היו בו בעת היותם בעולם הזה, ויש שם סוגים שונים של הנאות. ואילו בגן עדן העליון - הנשמות יושבות שם בבחינת נשמות ממש, והן נהנות בסוגי הנאות

כתב במסכת גיהנם (פ"ב דף מ"ז ע"א משם רז"ל) וז"ל: אמר ריב"ל פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאני אליהו הנביא אמר לי רצונך לעמוד על פתח גיהנם אמרתי הן. ראיתי בני אדם שתלויים בידיהם ובני אדם ברגליהם, והראני נשים שתלויות בדדיהן, והראני בני אדם שמאכילים אותם בשרם, ובני אדם שמאכילים אותם גחלי רתמים, ובני אדם יושבים חיים ותולעים אוכלים אותם. אמר לי אלו שכתוב עליהם (ישעי' ס"ו) ותולעתם לא תמות. והראני בני אדם שמאכילים אותם חול דק, והיו מאכילים אותם בעל כרחם דשניהם נשברות, והקדוש ברוך הוא אומר להם רשעים כשאכלתם הגזל היה מתוק בפיכם ועתה אין בכם כוח לאכול, לקיים מה שנאמר (תהלים ב) שני רשעים שברת.

והראני בני אדם שמשליכין אותם מן האש לשלג ומן השלג לאש כרועה זה שרועה צאנו מהר לבקעה ומבקעה להר, ועליהם הכתוב אומר (תהילים מ"ט) "כצאן לשאול שתו מות ירעם". אר"י כל מלאך ומלאך מוכן לפרוע עונש עבירה שעשה. זה בא ודן אותו והולך לו, וכן השני, וכן השישי וכן כולם, עד שמשלימין לכל העבירות שיש בידו עד כאן לשונו.

אש של גיהנם חזק הוא אחד מששים מן האש שבשערי צלמות וכל מדור ומדור האש חזק יותר ששים מחבירו

רוחניות גדולות ונשגבות יותר מההנאות שיש בגן עדן התחתון, וכן יש שם חילופי זמנים ושינויי עתים להנאות שונות ומתחלפות, ומדרגות שונות לנהנים שם.

הגיהנום הוא המקום לנשמות שצריכות להיענש. שם הן מקבלות צער ומכאובים, כל אחת לפי מעשי'. ויש שם מדרגות שונות של צער כמו שיש בגן עדן מדרגות שונות של תענוג.

עד שבשאל חציו אש וחציו קרח. והרשעים שבתוכו כשיוצאים מתוך האש לוחץ אותם ברד, וכשיוצאים מן הברד לוחץ אותם האש ודולקן.

גרסינן התם שבעה מיני גיהנם ברא הקדוש ברוך הוא, וכל גיהנם וגיהנם יש בו שבעה מדורים, וכל מדור ומדור יש בו שבעה מדורות של אש וז' נהרות של ברד וכל אחד ואחד רחבה אלף אמה ועומקן אלף אמה וארכו שלש מאות אמה. וכל אחד ואחד מושכין ויוצאין זה אחר זה. וכל רשע ורשע עוברים בהם ונשרפים בהם, ומלאכי חבלה הממונים עליהם חוזרים ומחיים אותם על רגליהם, ומודיעים להם כל מעשיהם שהם רעים, וכל מעשיהם ודרכיהם שהם מקולקלין ואומרים להם אף עכשיו עברו לפנינו בנהר ברד ובנהרי אש ובנהרי הלפידים ובנהרי שלג על שעברתם על דברי תורה ומצות שניתן לכם בהר סיני, ואתם לא יראתם מאש של גיהנם, ומן דינא של אבדון, בואו ותנו חשבון על מעשיכם. ולא עוד אלא שבכל מדור ומדור יש בו שבעה אלפים סדקים, וכל סדק וסדק יש בו שבעה אלפים עקרבים, וכל עקרב ועקרב יש בו שלש מאות חוליות, וכל חוליא וחוליא יש בו שבעה אלפים כדים מרים תלויים בו, ויוצאים ממנה שבעה נהרות של סם המות, ואדם הנוגע בו מיד נבקע, וכל אבר ואבר שלו מיד נופל, וכריסו נבקעת ונופלת על פניו, וכמה מלאכי חבלה עומדים ונוטלים כל אבר ומחיים אותם ומעמידים אותם על רגליהם ונפרעין מהם. עד כאן לשונו.

הבחירה ביד האדם לטוב או לרע ח"ו

ואתה בן אדם ראה נתתיך בעונשי גיהנם ובתענוגי גן עדן, והנה הנם לפניך שני דרכים, דרך המות, ודרך החיים, ובחרת בחיים למען תחיה וירשת חלקך ונחלתך בגן אלקים, שהבחירה בידך נתונה לבחור את הדרך ישכון אור, כי לא גזרו

עליך צדיק ורשע, כאשר אמרו חז"ל (נדה ל"א) בפרשת תזריע וילדה זכר דבשעת צאת הטיפה המלאך מוליכה לפני המקום וגוזר עליה חכם או טיפש עני או עשיר גיבור או חלש, אבל צדיק ורשע לא קאמר.

ונראה דזהו ענין הסמיכות, כתיב לעיל להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמך אשה כי תזריע וגו', ירצה, היות הבחירה ביד כל אדם להיות טהור או טמא כלומר צדיק או רשע. בעבור דאשה כי תזריע מוליכין את הטיפה לפני הקדוש ברוך הוא כביכול ועל הכל גוזר אבל לא על צדיק ורשע, ולכן ברשותו של אדם להיות צדיק טהור או טמא, ולהלך ברגליו וליכנס בתוך משפטי גיהנם, או להלך וליכנס בגן עדן מקדם לעלות בצרור החיים, עד כאן לשונו הקדוש.

סדר יציאת הנפש

והנה בצאת נפשו של אדם^ח, בא אליו המלאך הגדול והנורא שהוא מלא עינים, והאדם כשרואה אותו נהפכו מעיו בקרבו, ונשתנה תואר פניו, מגודל הפחד והמורא מהמלאך הגדול והנורא שחרבו שלופה בידו עם כד של סם המות, כמו שמובא במסכת ע"ז (דף כ' ע"ב), וזה לשונו: אמרו עליו על

(ח) בספר גשר החיים (חלק ג, פ"ו) כתוב, המיתה נקראת בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמוד ובמדרשים - בשמות שונים שמכנים את מציאות הנפש לאחר הפטירה. היא מכונה בשם - **הליכה**, כאדם ההולך ממקום למקום, "הולך בדרך כל הארץ" ועוד. היא גם נקראת בלשון - ביאה, "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום", ועוד. היא נקראת בלשון - **שינה**, "וישנו שנת עולם" ועוד. בשם - **שכיבה**, "ושכבתי עם אבותי" (אבותי) ועוד. בשם - **אסיפה**, "ויאסף אל עמיו", ועוד. בשם - **יציאה**, כאדם היוצא ממקום למקום. בשם - **פטירה**, "כאדם הנפטר ממקום זה למקום אחר. בשם - **מנוחה**, ולכן נקרא המת בשם "מנוח".

מלאך המות שכולו מלא עינים. בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו, וטיפה של מרה תלוי בן, כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו, ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות (ועיין גם כן להלן בפרקין (מזהר פי' נשא דף קכ"ו ע"ב). ואמרינן לקמ"י בגמרא, אמר מר ממנה מת, נימא פליגא דאבוה דשמואל, דאמר אבוה דשמואל, אמר לי מלאך המות, אי לא דחיישינא ליקרא דברייתא הוה פרענא בית השחיטה כבהמה (ופרש"י לראות מבחוץ כבהמה, אלמא מחתך ממש הוא), דלמא ההיא טיפה מחתכה להו לסימנין, עד כאן לשונו.

אם זוכה האדם יוצא נשמתו כמשחל בניתא מחלבא, ונשחט על ידי סכין כשר ומתוקן.

ואם זוכה האדם יוצא נשמתו כמשחל בניתא מחלבא^ט, ונשחט על ידי סכין כשר ומתוקן^י, ומתגלה עליו השכינה בלוית צדיקים וקדושים ונשמות קדושות לאלפים, המצפים לביאתו בצאת נפשו ממנו, ומלויים את מטתו בבכי והספדים עד לאחר הקבורה, שמכניסים נפשו לעין לא ראתה אלהים זולתך^{יז}, בשירות וזמירות ותשבחות, ועולה מגן לגן ומהיכל להיכל, עד שזוכה לבא אל שורשו ומקור מחצבתו, ואתכלל

(ט) עיין ברכות (דף ח' עמוד א'): תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם. . . ניחא שכולן נשיקה. . . דמיא כמשחל בניתא מחלבא (כמושך נימת שער מתוך החלב, רש"י).
(י) עיין מענין זה בספד"ק חסד לאברהם מעין חמישי נהר י"ז, ובספר טוב הארץ מהרה"ק ר' נתן שפירא בעהמ"ח ספר מצת שמורים.

(יא) ישע"י סד, ג. וראה ברכות דף ל"ד ע"ב. לעיל ספ"ב (מזהר חדש במדרש הנעלם פ' נח), ובהנסמן שם הע' ח'.

ואתקשר בצרורא דחיים דלעילא, כמו שכתוב (שמואל א' כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים.

ואם אינו זוכה חס ושלוש, בא אליו המלאך הגדול והנורא והעצום המלא עינים, והוא הוא המלאך בעצמו שפיתה אותו לכל העבירות, וככה מנסה אותו עוד לפתות אותו לכפור באלקי ישראל חס ושלוש, כמו שמובא בס"י מהקדוש והנורא רבי אהרן מטשערנאביל זי"ע, שפעם אחת בא דפעשע (טעלעגראם) מחסיד אחד שצריך לרחמים, והיה מצוה להשיב ברכת רפואה, והחסידים דשם באותו מקום שנתקבלה הדפעשע הבינו מתשובת הצדיק שכבר אפס התקוה, שהיה כבר לאחר הגזירה רח"ל, ונתקבצו סביב למיטתו של החולה, וכיון שהגיע סמוך ליציאת נשמתו, פתאום התעורר זה האברך החסיד בבכי רב וצעקה, וסיפר להעומדים סביבו, אשר בא אליו מלאך פלוני בתפוח של זהב וקבוע בו כל מיני מרגליות דנהורין ובידו השני עבודה זרה, ואמר שבאם ישתחוה לאותו עבודה זרה, אז יתן לו זה התפוח, ויחזור ויבריא אותו, וכל כך היה גדולה פיתויו שכמעט שנתפתה אליו, ופתאום בא אליו רבו הקדוש מטשערנאביל, וצעק והרעים בקול גדול על המלאך, מה תרצה מזה האברך, אין לך רשות לפתות אותו, ותיכף הרף ממנו. וככלותו לספר זאת יצאה נפשו, ושבק לנו חיים זה האברך. ונסעה אמו לאותו צדיק לספר לו המאורע, ואמר הרב הקדוש, בודאי ובודאי אין אני מניח חס ושלוש את אנשי עד שאתקן אותם בתיקון הראוי להם.

**ההולך אצל הצדיק, מוסרין אותו בידו של הצדיק,
ומחויב לעשות לו טובה.**

ופירש בזה מה שאמרו רז"ל (במסכת אבות פרק ה') הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו, כי ההולך אצל הצדיק ואינו עושה, שאינו מרגיש שום תכלית של עשיה, כי לא כל

אחד זוכה להרגיש ולהתפעל שם, שכר הליכה, אז מה השכר הליכה שלו, בידו, שמוסרין אותו בידו של הצדיק, והוא מחויב לעשות לו טובה. כל אחד מישראל מחויב לידע זאת שלא להתפתות חס ושלום, ומה יעשו אלו שנמכרים בחיים חיותם להיצר הרע ועוברים על מצות התורה, ובעד בצע כסף בגניבות וגזילות ואונאה וריבית וכו', ואיך ינצלו אז מהמלאך המות, אם בחיים חיותו נמכר לו חס ושלום.

והנה אגב דאתי לידי ספר תורת חסד לדודי הרה"צ הק' ר' מרדכי ראטשטיין, אעתיק מרגניתא טבא שמצאתי בספרו בפרשת ויקרא (דף כ"ט ע"ד ואילך), וז"ל שם:

בפסוק ופשט את בגדיו וגו' והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור, הנה מצאתי מה שאהבה נפשי ומה שתמיד עלה על רעיוני בס' הקדוש אמרי טוב, וז"ל:

הס"מ מפתה את האדם סמוך למיתתו שיכפור באלקי ישראל ח"ו.

"ופשט מתרגם המתרגם וישלח, בעת שישלח וילך אדם מן העולם הזה לעת פקודתו להשתלח הנשמה מהגוף, על זאת צריך להתפלל כל חסיד לעת מצוא שיהי' בעת שפשט הנשמה מן הגוף בדעת שלימה, כי **הס"מ בא לו לאדם קודם פטירתו ואמר לו כפור באלקי ישראל** כדי להטעותו מדרך הטוב ומאמונת הקב"ה בעת שפשט הנשמה מן הגוף [התבונן אחי זאת ושים על לבך הטהור], **ע"כ צריך אדם לבקש ולחנן לפני הקב"ה בעת שיהי' יום פקודתו שיהא בדעת שלימה כדי שיכול למסור את נפשו בקדושה וטהרה**. וזהו ופשט עולה נשמה בגימטריא, להתקשר להוי' ברוך הוא. וזה הוא ופשט במספר קטן גימטריי הוי"ה ברוך הוא. ומאריך שם, וסיים: על כן צריך להתפלל על זה בכל עת ובכל זמן. וזהו והוציא, בעת יציאת נשמתו מהגוף צריך לקבל עליו את הדש"ן, למסור את

נפשו **לשרפו לאפר** בשביל הקב"ה, ומקבל עליו הדין באהבה ויראה, ואז יכול ליחד יחודא עילאה ולקבל עליו עול מלכות שמים **באמת**, ויתעורר עליו זכות **יצחק אבינו** שאפרו מונח לזכרון לכפר על בני ישראל, ואז ינצל מן השטן, כי הדש"ן גימטריא שט"ן **אל מחוץ למחנה** (ר"ל), בעת יציאת נשמתו מחוץ לגופו יתעלה נשמתו אל מחנה שכינה, אל מקום אשר נחצבה משם, ויקויים בו **טהור** הוא, שיום צאתו כיום ביאתו, ואז יתעלה נפשו **אל מקום טהור**, עכ"ל הקדושה.

על כן אחי היקר ראוי להתבונן בדברים הקדושים האלו ולשים על הלב לעת מצוא זה יום המיתה, ושלא נשכחם חלילה.

טוב לעשות מסירת מודעה בחייו, שאם ח"ו דעתו יודה להמסית, הוא מבטל אותו מעכשיו.

והנה בזה כמה שנים אשר ראיתי מענין הזה בס' הקדוש שבט מוסר (פרק כ"ז), וחשבתי בלבי, טוב להעתיק בספר ראשון שחברתי, אבל לא עלתה בידי, אבל עכשיו שחברתי בעזה"י הספר הזה וראיתי מענין זה בספר אמרי טוב הנ"ל, נזכרתי להעתיק מה שכתב השבט מוסר מענין מסירת מודעה **שתקנו הקדמונים ז"ל שימסור האדם מודעה בחייו, שאם חס ושלוש מסיבת בלבול דעתו יודה אל דברי המסית, יהיו דבריו כחרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש**. וקודם מסירת מודעה הזאת צריך האדם שישוב בכל לבו מהעבירות שבידו שעשה מנעוריו עד היום הזה, אע"פ שכבר עשה תשובה ונתחרט ועזב את דרכיו המקולקלים ועשה תשובה על כל העבירות שעשה, שמא לא עשה תשובה שלימה בכל לבבו, אבל עכשיו שמזכיר יום המיתה בודאי צריך שישוב בכל לבבו. וכתוב שם הנוסח מה שצריכין לאמר, ויכול כל אדם לראות שם. וסיים שם: **וטוב לאמרה ברבים כדי לזכות את הרבים**. ואני המחבר [הוא המחבר

ספר הקדוש שבט מוסר] קראתי ברבים בתוך הדרוש ברוב עם הדרת מלך, ואמרתי לעם שיתכוונו עמי במסירת מודעא זו לעת מצוא זו מיתה, שאפשר ימות אדם פתאום דמיתה מצוי, לכן טוב לאומרו בהיותו בריא שדעתו מיושבת עליו כדי שימסרנה בלב טוב ובנפש חפיצה בלי עונש כלל, כי סמוך למיתתו נראה כמוכרח, עכ"ל הקדוש.

התבונן אחי שראוי לעשות כן כמו שעשה הקדוש בעל שבט מוסר, שבעוד שאדם בריא יראה אדם לאסוף לו עשרה לומר בפניהם הנוסח מסירת מודעה, ובודאי יועיל לאריכות ימים ושנים, כי אפשר שבעת חליו תטרף דעתו חס ושלום, ע"כ בודאי נכון לעשות המסיר[ת] מודעא הזאת בעת שאדם בריא, והבא לטהר מסייעין אותו, כי בודאי אמת שבשעת יציא[ת] נשמתו השטן עומד על ימינו לשטנו ויאמר לו כפור בד' אלקי ישראל, והנשמה ממאנת, ואפשר שיבוא לידי הודאה חס ושלום וחלילה, ע"כ בודאי צריך לזהר אדם בזה ביתר שאת וביתר עוז להקדים בימי בריאותו לומר הנוסח של מסירת מודעה שכתב בשבט מוסר הנ"ל או בליקוטי צבי החדש, ויזכה לכל טוב.

והנה מביא שם השבט מוסר מעשה בחולה אחד שצעק מאד קודם מותו יען שראה למלאך המות, ואמרו לו חכמים שיאמר שמע ישראל, והוא ענה: חלילה לאמר שמע ישראל, כי השטן עומד לנגדו ואומר שאם יאמר שמע ישראל יעשה עמו שפטים גדולים ואם לא יאמר יצילהו מצער חליו, ולא אמר שמע ישראל ויצאה נשמתו והלך לחרפות, וכולם פירשו מאצלו שלא ידבק בלבושיהם מטמאתו, עד כאן לשונו הקדושה.

התבונן אחי במעשה הזאת. על כן בודאי נכון לומר מסירת מודעה בעודנו בריא בחיים חיותינו, ונזכה לאריכת ימים בזכות התשובה המתנוצץ בנו, אמן. ועיין שם בשבט

מוסר שמאריך במעשה הזאת ותבין. עכ"ל בס' תורת חסד שם. ושם לפני זה (בדף כ"ט ע"ב ואילך) כתב, וזה לשונו:

אחר כתבי מענין מסירת מודעה, מצאתי את שאהבה נפשי בס' הקדוש ברית אברהם מאבי השלי"ה הקדוש, שנדפס שם הצוואה של נכדו ר' שעפטל אשר כתב שם, וזה לשונו: כתב אדוני אבי ז"ל [הוא השלי"ה הקדוש] בספר, **אדם כשמוגיע זמן למות, עומד השטן ב"מ על צדו ומפתה אותו ואומר לו כפור באלקי ישראל, ואדם אין לו דעת באות[ן] הימים רחמנא ליצלן, ע"כ הנני עומד** [כן אומר בנו, השלי"ה הקדוש] **מעכשיו בפני הש"י שמו הגדול ב"ה ושכינתי ובפני ב"ד של מעלה ובב"ד של מטה, שהנני מוסר מודעה, אם חלילה וחס שאדבר סמוך לאותו ענין איזה דבר שלא כהוגן, יהיו אותן הדברים בטלין ומבוטלין לא שרירין ולא קיימין על עצמי, והדברים של עכשיו הם קיימים, באשר אני מקבל על עצמי ומעיד אני שהקב"ה הוא מסבב כל הסיבות ומהוה כל הויות, והוא נצחי, ראשון לראשונים ואחרון לאחרונים, ושמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והן הן הדברים שאני מקבל עלי מעכשיו ולעולמים, עכ"ל הקדושה.**

צריך לעשות המסירת מודעה בעודו בבריאותו, ולא ימתין עד קודם מותו ח"ו, כי מי יודע מה יולד יום.

התבונן אחי היקר ללמוד מהצדיק הלו לעשות כן כל אדם בעוד בבריאותו, ושלא להתעצל ולהמתין עד קודם מותו, כי מי יודע היום חלילה, ע"כ בודאי נכון לכל אדם למי שיש לב חי בקרבו לשים זאת על לבו, לבחור איזה יום לאמר מסירת מודעה אפילו בפני שלשה, כדמוכח הלשון של מסירת מודעה דלעיל שמזכיר ובב"ד של מטה. ע"כ בודאי נכון שלא להתעצל בדבר הזה בעודו בבריאותו ואל יבוש משום אדם, כי אם חס ושלום יתעצל ובבוא יומו חס ושלום אולי יכפור איזה קצת

מחמת בהלה אזי מתחייב בנפשו יען כי לא קדם במסירת מודעה, ובפרט בנוסח קצר כנ"ל, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים, אמן.

הג"ה: ובכתבי זאת אמר לי חתני היקר [זקיני] מו"ה יהושע כ"ץ נ"י, שאיזה פעם קרא לו חותני הצדיק מו"ה זאב] זייף ז"ל לצרף לב"ד לומר מסירת מודעה זו, וזאת הי עוד בבריאיותו. הרי אחי שרבים עושים כן, ע"כ נכון שגם אנחנו לא נתעצל. וכן אני מצוה זאת לכל יוצאי חלצי עד עולם. וגם זה סיבה שלא לשכוח ביום המיתה. ובזכות זה השם ברחמיו ובחסדיו הגדולים יאריך ימים לעבודתו ית', אמן ואמן, ע"כ הג"ה. עד כאן לשון ספר תורת חסד.

בזמן יציאת הנפש שוחטים אותו בסכין פגום כמו נבילה רחמנא ליצלן

וכיון שבא הזמן לצאת נפשו, נשחט בסכין פגום כמו נבילה (עין זהר ויקרא דף כ"ט סוף ע"א ותיקונים דף נ"ט סוף ע"א), ויוצא נפשו בגודל צער ותמרורים, (ברכות דף ח' ע"א) כפיטורי בפי וושט³ או כחזירא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא², ועומדים סביב למטתו אלפי אלפים ורבבות כתות

י"ב) ים אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל, ומחברין לוחי הספינה על ידי חבלים ועקלים שתוחבים בנקביו ותוקעים אותו בדוחק לפי שהם גסין כמדת הנקב. פוטורי חבלים, דמתרגמינן ופטורי ציצם (מלכים - א' ו') אטונין. בפי וושט, הוא הנקב שהוא עגול כפי וושט (רש"י).

יג) כאנפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור, שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמה (רש"י).

**בכל יום ויום הכרוז קורא ואומר,
"עד מתי פתאים תאהבו פתי"**

חיות רעות ומשונים ואכזרים, והמונים המונים מאלו החיצונים שפעל ועשה על ידי עונותיו ואשר הטעו אותו ושמנו לו המר למתוק, ומצפים ליציאת נפשו לנקום ממנו נקמת ה' צבאות תחת שהתפתה להם, והמה אחר כך נעשים לו אכזרים ורוצחים להכותו ולצערו ביסורים שאין להם חקר ומספר.

בכל יום בת קול יוצאת ומכרזת שובו בנים שובבים

ומובא בזהר (פרשת נשא דף קכ"ו ע"א ואילך), וזה לשונו: רבי אבא"ר פתח, (תהלים קג, א) לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, כמה אית ליה לבר נש לאסתכלא ולמנדע בפולחנא דמאריה, דהא בכל יומא ויומא כרוזא קרי ואמר (משלי א, כב) עד מתי פתאים תאהבו פתי וגוי' (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, ולית מאן דירכין אודניה, אורייתא קא מכרזא קמיייהו ולית מאן דישגח.

תא חזי"ו, בר נש אזיל בהאי עלמא והוא חשיב דדיליה הוא תדיר וישתאר בגויה לדרי דרין, עד דאיהו אזיל בעלמא

(יד) [פירוש הסולם - מאמר מיתה וחבוט הקבר:] ר' אבא פתח וכו'. ר' אבא פתח, לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. כמה יש לבן אדם להסתכל ולדעת בעבודת אדונו, כי בכל יום ויום הכרוז קורא ואמר, עד מתי פתאים תאהבו פתי וגוי'. שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. ואין מי שיטה אזנו. התורה מכרת לפניהם ואין מי שישגיח.

(טו) **תלמיד חכם בר נש וכו'.** בוא וראה, אדם הולך בעולם הזה, והוא חושב ששלו הוא תמיד, וישאר בו לדורי דורות. ובעוד שהוא הולך בעולם, נותנים אותו בכבלים, דהיינו שנחלה ונקשר אל מסתו. ובעוד שהוא יושב כך, דנים אותו בחברת שאר בני הדין. אם נמצא לו מליץ טוב, הוא ניצול מן הדין. זה שאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר וגוי'. מי הוא מליץ טוב, אלו הם מעשים הטובים העומדים לאדם בשעה שצריך להם. קינפון פירושו חבורה ומקום קבוץ. מלשון שעומדים

יהבין ליה בקולרא, עד דאיהו יתיב דיינין ליה בקונפון (פי' מושב הדיינים בגרדום, הרש"ב בנצוצי אורות) עם שאר בני דינא, אי אשתכח ליה סניגורא הא אשתזיב מן דינא, הדא הוא דכתיב (איוב לג, כג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר וגו', מאן הוא סניגורא, אלן עובדין דכשרן דקיימי עליה דבר נש בשעתא דאצטריך ליה, ואיט" לא ישתכח עליה סניגורא הא אתחייב מן דינא לאסתלקא מן עלמא.

בההיא שעתא, כד איהו שכיב בקולרא דמלכא עד דזקיף עינוי, חמא דאתיין לגביה תרין דכתבין קמיה כל מה דעבד בהאי עלמא", וכל מה דאפיק מן פומא, ויהיב דינא (נ"א חושבנא) על כלא וכתבין קמיה, הדא הוא דכתיב (עמוס ד, יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו וגו', והוא אודי עליהו.

עליו בקנפון (כלים כ"ג), (פי' מושב הדיינים בגרדום, הרש"ב בנצוצי אורות).

אם לא נמצא עליו מליץ טוב,

מתחייב הוא מן הדין להסתלק מן העולם.

טז) ואי לא ישתכח וכו'. ואם לא נמצא עליו מליץ טוב. הוא מתחייב מן הדין להסתלק מן העולם. בשעה ההיא, כשהוא שוכב קשור בכבלים של המלך, בעוד שנושא עינוי, הוא רואה שבאים אליו שנים הכותבים לפניו כל מה שעשה בעולם הזה, וכל מה שהוציא מפיו, ונותן דין על הכל, וכותבים לפניו. זה שאמר, כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו וגו'. והוא מודה עליהם.

י"ז) עיין גם כן לעיל פרשת לך לך דף ע"ח ע"ב).

ועאלין לקברא וקיימי עליה דההוא גופא, ורוחיה אזלא ושאט ומתאבלא על גופא.

כיון דבר נש אתטמר בבי קברי, דומ"ה קדים (ס"א קאים) ונפיק תחות ידיה תלתא בי דינא די ממנן על דינא דקברא, ותלת שרביטי דאשא בידיהו, ודיינן רוחא וגופא כחדא.

ווי על ההוא דינא, ווי על עובדוי.

בשעתא דאיהו' תפיס בקולרא דמלכא ואתדן דיניה ואשתלים דלא אשתכח עליה סניגוריא, וסנטירא דמלכא נחית וקאים קמיה לרגלוי וחד סייפא שנא בידיה.

זקיף בר^{כא} נש עינוי וחמי כתלי ביתא דמתלהטן באשא (דזיוא) מניה. אדהכי חמי ליה קמיה כוליה מלי עיינין,

כל המתים צועקים אוי אוי שזה נקבר בינינו

י"ט) עד דמטו לגבי וכו'. עד שמגיעים לבית הקברות, וכל המתים ירגזו עליו ממקומם, ואומרים אוי אוי, שזה נקבר בינינו. מעשיו ודיבוריו מקדימים ובאים לתוך הקבר, ועומדים על אותו הגוף. ורוח הולך ומשוטט ומתאבל על הגוף. כיון שהאדם נתכסה בקברו, המלאך דומה מקדים ויוצא, ותחת ידו ג' בתי דינים הממונים על דין הקבר, וג' שרביטי אש ביניהם, ודנים את הרוח והגוף יחד. אוי על דין ההוא, אוי על מעשיו.

ב) **בשעתא דאיהו תפיס וכו'.** בשעה שהוא תפוס בכבלי המלך. דהיינו בשעה שהוא חולה ונקשר אל מסתו, ונודן דינו, ונשלם לחוב, כי לא נמצא עליו מליץ ישר. והממונה של המלך, דהיינו מלאך המות, יורד ועומד לפניו, למרגלותיו, וחרב חדה אחת בידו.

רואה כותלי הבית שלו שלוהטים ממנו באש

כא) **זקיף ב"נ עינוי וכו'.** נושא האדם את עינוי, ורואה תחילה את כתלי הבית שלוהטים ממנו באש. ובתוך כך רואה אותו, כולו לפניו מלא עינים, ולבושו אש לוחט, עומד לפני האדם. ואף על פי

לבושיה אשא דלהיט קמיה דבר נש.

הכי הוא ודאי, דהא כמה בני נשא חמו מלאכא בשוקא וקיימי קמיה ושאר בני אשא לא חמאן ליה.

ואי תימא²² הא כתיב (תהלים קד, ד) עושה מלאכיו רוחות וגו', היך יכול לאתחזאה בארעא, אלא מלה דא הא אוקמוה, דכיון דנחית מלאכא לארעא אתלבש בגופא ואתחזי למאן דאתחזי בההוא לבושא דאתלבש ביה, ואי לאו, לא יכיל למסבל ליה עלמא ולאתחזאה, כל שכן וכל שכן האי דכל בני עלמא צריכין ליה.

סאחרים העומדים שמה אינם רואים אותו, כך הוא ודאי, כי כמה בני אדם רואים מלאך בשוק ועומדים לפניו, ושאר בני אדם אינם רואים אותו. **סנטר**, פירושו ממונה, מלשון אפוטרופא או סנטר (ירושלמי ב"מ ה.).

(כב) **ואי תימא הא וכו'.** ואם תאמר הרי כתוב, עושה מלאכיו רוחות וגו', ואיך אפשר לראותם בארץ. ומשיב, אלא דבר זה, הרי העמדנו, כיון שהמלאך יורד לארץ, הוא מתלבש בגוף ונראה למי שנראה באותו הלבוש שנתלבש בו. ואם לא היה מתלבש בלבוש, לא הי' העולם יכול לסובלו ושיהי' נראה. כל שכן וכל שכן בזה, במלאך המות, שכל בני העולם צריכים אליו.

כיון שרואה המלאך המות מזדעזע כל גופו ורוחו, ואומר,
אוי לי על מה שעשיתי

תלת טפין^כ בחרביה וכו' והא אוקמוה חבריא^{כז}.

כיון דחמי ליה, אזדעזע כל גופיה ורוחיה, ולביה לא שכיך בגין דאיהו מלכא דכל גופא ורוחא דיליה אזלא בכל שייפי גופא, ואשתאיל מנייהו כבר נש דאשתאיל מחבריה למהך לאתר אחרא. כדין הוא אומר, ווי על מה דעבד, ולא מהנייא ליה אלא אי אקדים אשוותא דתשובה עד לא מטא ההיא שעתא.

דחיל ההוא^{כח} בר נש ובעי לאתטמרא ולא יכיל, כיון דחמי דלא יכיל הוא פתח עינוי ואית ליה לאסתכלא ביה ואסתכל ביה בעיינין פקיחין, וכדין הוא מסיר גרמיה ונפשיה, וההיא שעתא הוא עידן דדינא רבא דבר נש אתדן ביה בהאי עלמא.

(כג) ג' טפין בחרבי' וכו'. ג' טפות הם בחרבו, וכבר העמידו החברים (לעיל פקודי התקט"ז). כיון שרואה אותו מזדעזע כל גופו ורוחו, ולבו אינו שוקט, משום שהוא מלך של כל הגוף. והרוח שלו הולך בכל אברי הגוף, ונפרד מהם, כאדם הנפרד מחבירו ללכת למקום אחר. אז הוא אומר, אוי לי על מה שעשיתי, ואינו מועיל לו, אלא אם הקדים הרפואה של תשובה מטרם שהגיע שעה ההיא. כ"ד) במסכת עבודה זרה (דף כ' ריש עמוד ב').

האדם מפחד מהמלאך המות, ורוצה להסתתר ואינו יכול, ואז הוא מוסר עצמו ונפשו.

(כה) דחיל ההוא ב"נ וכו'. מפחד האדם ורוצה להסתתר ואינו יכול. כיון שרואה שאינו יכול, הוא פותח את עיניו. ויש לו להסתכל בו. ומסתכל בו בעינים פקוחות. ואז הוא מוסר עצמו ונפשו. והשעה ההיא היא העת של הדין הגדול שאדם נידון בעולם הזה. ואז הולך הרוח בכל אברי הגוף ונפרד מהם. ומשוטט בכל האברים, ומזדעזע לכל הצדדים. וכל אברי הגוף כולם מזדעזעים.

שכר ויצא - פרק ז' ועונש לה

וכדין רוחא אזלא בכל שייפי גופא ואשתאיל מינייהו, ושאט בכל שייפין ואזדעזעא לכל סטרין, וכל שייפי גופא כלהו מזדעזען.

כד מטא^י רוחא לכל שייפא ושייפא ואשתאיל מניה, נפל זיעא על ההוא שייפא ורוחא אסתליק מניה, ומיד מית ההוא שייפא, וכן בכלהו.

כיון דמטי^י רוחא למיפק, דהא אשתאיל מכל גופא, כדין שכיתנא קיימא עליה ומיד פרחא מן גופא. זכאה חולקיה דמאן דאתדבק בה, ווי לאינון חייביא דרחיקין מינה ולא מתדבקין בה.

וכמה בי דינא^כ אעבר בר נש כד נפיק מהאי עלמא. חד ההוא דינא עילאה דקאמרן כד נפיק רוחא מן גופא (וזה

כו) **כד מטא רוחא וכו'.** כשמגיע הרוח לכל אבר ואבר ונפרד ממנו, נופלת זיעה על אותו האבר, והרוח מסתלק ממנו, ומיד מת אותו האבר. וכן בכל האברים.

כיון שמגיע הרוח לצאת, אז השכינה עומדת עליו. ומיד פורח הרוח מן הגוף

כז) **כיון דמטי רוחא וכו'.** כיון שמגיע הרוח לצאת, כי כבר נפרד מכל אברי הגוף. אז השכינה עומדת עליו. ומיד פורח הרוח מן הגוף. אשרי חלקו של מי שנתדבק בה, בהשכינה, אוי לאלו הרשעים שהם רחוקים ממנה ולא נתדבקו בה.

צריך האדם, בעודו נמצא בעולם הזה, לירא מאדונו, ולהסתכל בכל יום ויום במעשיו, וישוב עליהם לפני אדונו.

כח) **וכמה בי דינא וכו'.** וכמה בתי דין עוברים על האדם כשיוצא מעולם הזה. א', אותו דין העליון שאמרנו, כשהרוח יוצא מן הגוף. וא', הוא הדין בעת שמעשיו ודיבוריו הולכים לפניו והכרוזים מכריזים עליו (כנ"ל את ק"ג). וא', הדין כשנכנס לקבר (כנ"ל קיד). וא' דין הקבר (כמו שאמר שם). וא' דין התולעים שאוכלים את בשרו, וא',

לשון הספר חסד לאברהם, מעין חמישי נהר א', הראשון הוא דין הקשה בעת פרידת נפש מהגוף, שהוא דין ראשון בשיתוף הגוף והנפש, והוא לסיבת העונות שהוא חוטא בהם בגוף ונפש יחד בחיים, כך בעוד שכל חלקיו יחד מקבל עונשו. וזה העונש קשה מאד וקצר בשעה כמעט זמן, כדי עונג העבירה שעה קלה, וחד דינא כד עובדוי ומלוי אזלין קמיה וכרוזי מכרוזי עלוי (שם): השני הוא מעת היותו יוצא מביתו עד שמולכין אותו לקברו מכריזין על מעשיו, כמה כרוזין עליו לפי מעשיו, ומביישין אותו על מעשיו, ומענישין אותו, ומכריזין על כל עבירה ועבירה עונש פלוני על עבירה פלונית, וכל עבירה ועבירה גובה שם חלקו), וחד דינא כד עייל לקברא (שם): שם פתח הכניסה מעולם זה אל עולם אחר, לכך שם בעל חוב בא וגובה חובו. ובמקום אחר נראה מהזוהר ששם מענישים אותו על בנים זרים הנולדים מטיפי זרע לבטלה והקריין), וחד דינא דקברא (היינו חיבוט הקבר), וחד דינא דתועלתא, וחד דינא דגיהנם, וחד דינא דרוחא דאזלא ושאת בעלמא ולא אשכח אתר עד דישתלימו עובדוי (דהיינו אם הנפש עדיין לא זכתה ליכנס לגיהנם, כי הגיהנם הוא סוף הצירופים והעונשים כמובא בפנים המאמר), ודאי שבעה עדנין יחלפון עלוי.

בגין כך בעי בר נש כד איהו אשתכח בהאי עלמא לדחלא מן מאריה, ולאסתכלא בכל יומא ויומא בעובדוי, וייתוב מנייהו קמי מאריה.

דין הגיהנם. וא' דין הרוח ההולך ומשוטט בעולם ואינו מוצא מקום עד שישלים מעשיו. ודאי הם ז' עתים שעוברים עליו. משום זה צריך האדם, בעודו נמצא בעולם הזה, לירא מאדונו, ולהסתכל בכל יום ויום במעשיו, וישוב עליהם לפני אדונו.

כד אסתכליט דוד מלכא באינון דינין דבר נש כד אסתלק מהאי עלמא, אקדים ואמר (תהלים קג, א) ברכי נפשי את ה', עד דלא תפוק מעלמא השתא דאנת אשתכחת עם גופא, וכל קרבי את שם קדשו, אתון שייפי דמשתתפי ברוחא, השתא דאשתכחת עמכון אקדימו לברכא שמא קדישא, עד לא ימטי זמנא דלא תיכלון לברכא ליה ולאודאה עלייכו, עד כאן לשונו.

כשמניחים את האדם בקברו באים ארבע מלאכים ומנערים אותו במקלות של ברזל, ומשברים כל גופו לשברי שברים באכזריות גדולות ונמרצות.

ואחר כך כשמניחים את האדם בקברו ומכסים אותו בעפר, באים ארבע מלאכים אדירים, והם משפילים קרקע הקבר ומעמיקים אותו בארץ גובה קומת האדם, ואז נותנים ומחדשים נשמתו בו כדרך שהיה בחיים, כי תכלית חיבוט

(ט) **כד אסתכל דוד וכו'.** כשהסתכל דוד המלך באלו הדינים של אדם כשנפטר מן עולם הזה. הקדים ואמר ברכי נפשי את ה', מטרם שיוצאת מן העולם, עתה, כשעוד את נמצאת עם הגוף. וכל קרבי את שם קדשו. אתם האברים המחוברים עם הרוח, עתה בעוד שהרוח נמצא עמכם, הקדימו לברך את השם הקדוש, טרם שמגיע הזמן שלא תוכלו לברכו, ולהודות לו בשבילכם.

(ל) וידוע גודל העונש של חיבוט הקבר בספר מעבר יבק (שפתי רננות פ' מ"ב) כתב ח"ל: מצאתי בדרושי גורי האר"י, כי אחרי הקבורה באים ד' מלאכים המשפילים הקבר ומעמיקים אותו בארץ כגובה קומת האדם. ולהיות כי הקליפה קשורה עם הנשמה ועם הגוף, לכן מחברים אותם יחד, ואז אווזים אותם המלאכים באותו האדם כל א' מן הקצה שלו ומנערים אותו, וחובטים אותו במקלות של ברזל כדרך שחובט אדם כסותו ומנערה להסיר ממנה העפר הדבק בה. וכך הם עושים עד שתפרד מעט מעט אותה קליפה מן האדם עד שנעקרת לגמרי. וזהו פירוש חיבוט הקבר ממש. אמנם הצדיקים אשר עשו מעשים טובים בחייהם היו חובטים עצמן ומתפרדת קליפה זו מעליהם ע"י היסורין והצער

הקבר להפריד זוהמת הנחש חויא קדמאי הדבוקה זה הזוהמא בכל גוף האדם, וכל שמוסיף עבירות ועבירות מוסיף ליתן בהגוף זוהמא ביותר וביותר, לכן מחזירין נשמתו בגופו כדרך שהיה בחיים חיותו, ומחברים אותם ביחד, כמו (סנהדרין דף צ"א ע"ב) למשל חיגר הרוכב על גבי סומא, ואז אוחזין אותו המלאכין באותו אדם, כל אחד מן הקצה שלו, ומנערים אותו במקלות של ברזל, כדרך שמנערים בני אדם את כסותם וחובטים מן העפר הדבוק בהם, כך הם עושים עד שמפרידין ממנו זה הקליפה הנדבק בו, ולפי מה שהאדם מזכך עצמו בעולם הזה, אז הפרדת הזוהמא ביותר ניקל לגביה, והוא רק כדרך שמנער אדם טליתו, ואם לא כן, אז חס ושלום הוא צער גדול ונורא, כי משברים כל גופו לשברי שברים באכזריות גדולות ונמרצות.^א

ואמרו רז"ל (שבת דף קנ"א ע"ב), (קהלת יב, ד) עד שלא ירתק חבל הכסף וכו' ותשבר כד על המבוע זה הכרס, ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש (פירוש רש"י, וגלגל לשון גלל; אל הבור, שנופל לתוך פיו), וכן הוא אומר (מלאכי ב, ג) וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם, אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב חגא אלו בני אדם שמניחין דברי תורה ועושין כל ימיהן כחגים (פירוש רש"י, בתענוגים). אמר רבי לוי אמר רב פפי א"ר יהושע, לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומרת לו טול מה שנתת בי,^ב ע"כ.

שסובלין בחייהם על ידי התורה שמתשת גופו של אדם. ברם להפרידה בחיים לגמרי אי אפשר, ואין איש ניצול מחיבוט הקבר. אך הרשעים צריכים טרחא יתירה.

(לא) עיין לשון שער הגלגולים המובא בסוף פרק ח'.

(לב) בקרא: אשר לא.

(ל"ג) עיין גם כן לעיל ספ"ו (מזהר פרשת ויקהל דף קצ"ט עמוד ב').

בעזרת השם יתברך

פרק ח'

• וישלח •

מסכת חיבוט הקבר

מובא בספר הקדוש ראשית חכמה

(שער היראה פרק י"ב)

ובספר חסד לאברהם

(מעין חמישי נהר אי' בי' גי' ד')

וסביב לו ביאור מספר חסד לאברהם הנ"ל

עם הוספות חדשות מהמוציא לאור

בו יבואר בעזה"ת:

והיא סדר יום המיתה - כל אחד מעיד על עצמו
על כל מה שעשה בעולם הזה - כיצד דין הקבר
- המת מקבל מכות נוראות בשלשלאות של אש
וברזל - דין חיבוט הקבר קשה יותר מדין של
גיהנום - מכים את אביו ואת אמו ואומר להם,
מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה
ומעשים טובים - כל תענוג בעולם הזה מוסיף
לו יסורים בחיבוט הקבר - על ידי כמה מצות
סגוליות יכולים להיפטר מחיבוט הקבר.

תוכן הענינים

של פרק ח'

- א. פרק ראשון - סדר יום המיתה.....ה
- ב. כל אחד מעיד על עצמו על כל מה שעשה בעולם הזה.....ו
- ג. פרק שני - כיצד דין הקבר.....ז
- ד. המת מקבל מכות נוראות בשלשלאות של אש וברזל.....ח
- ה. פרק שלישי - דין חיבוט הקבר קשה יותר מדין של גיהנום.....ט
- ו. דין הקבר אפילו הצדיקים נידונים בו.....י
- ז. הדר בארץ ישראל ומת בערב שבת אינו רואה דין הקבר.....י
- ח. כמה יסורין סובל האדם בעולם הזה, לאחר מיתתו.....יג
- ט. השאלות הנוראות ששואלים לאדם בשעת הדין.....יד
- י. אם אין לו המעלות הנ"ל מוסרים אותו לחמשה מלאכי חבלה,
- כנגד חמשה חומשי תורה הם.....טו
- יא. מכים את אביו ואת אמו ואומר להם, מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומעשים טובים.....טז
- יב. האדם החוטא ממשיך קליפה וזוהמת הנחש כפי ערך חטאו, על ידי התשובה יכול לדחות מעליו הזוהמא והיא שנדבקה בו על ידי חטאתיו אפילו אם הם חטאים גדולים.....יז
- יג. כל תענוג בעולם הזה מוסיף לו יסורים בחיבוט הקבר.....יח
- יד. על ידי כמה מצות סגוליות יכולים להיפטר מחיבוט הקבר.....יח

פרק ח'

מסכת חיבוט הקבר

פרק ראשון - סדר יום המיתה

כיצד אדם מת, באים אליו ארבע^א מלאכים, אחד ממלאכי השרת, ואחד ממלאכי המות, ואחד^ב סופר, ואחד ממונה עמו, ואומר לו קום הגיע קצך, והוא^ג אומר להם, עדיין לא הגיע קיצ, מיד פותח את עיניו ורואה מלאך ארכו^ד מסוף העולם ועד סופו, מכף רגלו ועד קדקדו מלא עינים, לבושו^ה אש, כסותו אש, כלו אש, וסכין בידו, וטפה של מרה תלויה בו, ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות, ואינו^ו מת עד שרואה הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר (שמות לג, כ) כי לא יראני האדם וחי, בחייהם אינם רואים אבל רואים הם במיתתם, שנאמר (תהילים כב, ל) לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו'.

(א) וטעם **אלו המלאכים**. פשוט שהוא כדי לכתוב טובה ורעה, לכך הם ד' כנגד ד' אותיות של שם, ונגד המרכבה, הטוב מן הימין לכתוב זכיות, והרע מן השמאל לכתוב חובות.

(ב) ואחד סופר ואחד ממונה. כנגד התפארת ומלכות.

(ג) והוא אומר עדיין לא הגיע קצו. כי הוא מקשה את לבו ורשע אינו חוזר בתשובה.

(ד) ארכו מסוף וכו'. יש לו שליטה בכל הנמצאות ובכולם הוא מחטיא, ויש לו עינים להשגיח ולדעת שיעור החטא כמה, וכמה להעניש ברצון היוצר בדקדוק.

(ה) לבושו וכסותו בדין אש. וקודם זה הוא בא אליו להחטיאו בכמה פיתויים בכל ענייני העולם, עתה מראה הדין בכולם.

(ו) ואינו מת עד שרואה לקונו וגו'. שאין מענישין אותו עד שיראה לקונו ויבין למי חטא, ומה גרם בחטאו, ויצדיק עליו את הדין.

כל אחד מעיד על עצמו על כל מה שעשה בעולם הזה

מיד מעיד^ד על עצמו כל מה שעשה בעולם הזה, והוא מעיד והקדוש ברוך הוא חותם, אם^ה צדיק הוא מוסר נפשו לבעליו, ואם רשע^ט גמור הוא מקשה ערפו ומגביר יצרו. מכאן אמרו רז"ל, אפילו בשעת פטירתו של אדם רשע יצרו מתגבר עליו, רבי אליעזר בן יעקב אומר כשם שמקשה ערפו בעולם הזה כך מקשה ערפו בשעת פטירתו שעומד בדין, שנאמר (תהילים קיב, י) רשע יראה וכעס וגו', בשעת^י פטירתו של צדיק מהו אומר (ישעיה נז, א) הצדיק אבד וגו', ובשעת^י פטירתו של רשע מהו אומר (שמואל ב' כג, ו) ובליעל^י כקוץ מונד וגו'.

(ז) הוא מעיד על החטא והקדוש ברוך הוא חותם על העונש. וזהו פתקא שביד מלאך המות להענישו כדי רשעתו.

(ח) אם צדיק הוא מוסר עצמו למיתה. ומקבל בסבר פנים יפות ונדבקת בקדושה.

(ט) רשע מקשה. ויוצאת בחזקה ואינה נדבקת בשכינה, לדעת תנא קמא ביצר הרע, ולדעת רבי אליעזר בן יעקב אינו מצד יצר הרע אלא מצד עצמו, והוא מדה שנותנין בו שיעשה כך.

(י) וזה שכתוב כשם וגו' בשעת פטירתו וגו'. זה שלא בבחירה כדי שיענש, (ורבי אליעזר בן יעקב) [ותנא קמא] סבירא ליה בבחירה, או בהיפך, סוף דבר איכא בינייהו או בבחירה או מרצון ולא מסתיימא, או אפשר כולו בבחירה, ותנא קמא שעת פטירה, ורבי אליעזר בן יעקב קאמר שעת העמדה בדין.

(יא) בשעת פטירתו של צדיק מהו אומר הצדיק אבד. בשעת אבידתו הוא צדיק, והוא נח מיד שנאמר יבא שלום.

(יב) ובשעת פטירתו של רשע. הוא ממש רשע בשעת פטירה.

(יג) ובליעל כקוץ. בעת יציאת נשמה הוא כקוץ דהיינו כפיטורי בפי ושט כצמר מן הקוצים.

פרק שני - כיצד דין הקבר

שאלו את רבי אליעזר, כיצד דין הקבר, אמר להם, בזמן שאדם נפטר מן העולם, בא לו מלאך המות ויושב^י על קברו, ומכה^{טו} אותו ואומר לו קום^{טז} הגידה לי שמך, אמר לו, גלוי^י וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאיני יודע שמי, מיד^{יז} מכניס רוחו ונשמתו בגופו ומעמידו^{יח} ומחייבו בדין.

(ד) **ויושב על קברו.** כדי להאהיל עליו אהל לעשות מחיצה בינו ובין שאר המתים, ושם מגביל לו מקום שיוזיק לצרכי דינו, כי אין הדבר תלוי אלא במקום, לכך מלאך עושה לו מקום, והיינו יושב על קברו, ואין העפר שעליו מעלין ולא מורידין, שיש כח לכל זה, והטעם שהיסודות אלו עם היותם מגשמיים סובלים כל הנשפע עליהם.

(טו) **ומכה אותו בידו.** דרך לעג ובזיון, ועוד על ידי הכאה זה נותן לו כח הדבור ומחזיר נפשו אליו, וכן דקדק אחר כך שאמר ומכניס רוחו ונשמתו, ונפשו לא נזכר מפני שהיא עמו בקבר, ובהכאה זו מכניסה בו.

(טז) **קום הגידה לי שמך.** מפני שפנקס עונותיו כתובין בידו וכתובים על שם פלוני, ולזה כדי שיצדיק הדין עליו אומר קום הגידה לי שמך, כדי שתראה פתקא שבידי שהיא כתובה על שמך מרשות עליון, וגזר דינו על האדם, ובראו ביצר הרע וצוהו על המצות, והנהגה כולה על ידו, ובשליחתו בא לשאול על שמו לדעת הבורא.

(יז) **לכך משיבו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאיני יודע מה שמי.** והיינו ושם רשעים ירקב, והענין שהשם הוא ענין נוגע אל האדם מקיבוץ חלקיו, וכאשר השם הטוב מורה על קיבוץ אותם החלקים לטובה כך שם הרע מורה על קיבוץ אותן החלקים לרעה, והעד בגמרא עובדא דכידור, והצדיקים ז"ל אותה הבחינה הידוע שהיא שמם, עומדת קיימת מציאות קיבוץ חלקיו לברכה להתברך למעלה, כענין ועצמותיך יחליץ, גם חלק השם המורה על קיבוץ חלקיו יתקיים להתברך, והרשע חלקיו נפרדין, שאין לו שובע צחצחות, ולא חליצת עצמות, ולא שאר חלקים אלא ירקב,

המת מקבל מכות נוראות בשלשלאות של אש וברזל

אמר רבי יהושע בן לוי חצי^א אש ושלשלאות של ברזל בידו, [מכה אותו] פעם אחד איבריו^ב מתפרקין, פעם שני^ג עצמותיו מתפרקין, ובאין מלאכי השרת ומלקטין אותן ומעמידין אותן, ומכה אותו פעם^ג שלישית, ומבקשין^ד ממנו

כעין שאוחזו רקב בעצמות כך יאחזו בשאר חלקים ובשם קבוצם, ולזה אינו יודע שמו שאינו נאחז בו אותם אותיות הקדושות, כי פרחו ממנו ונפרדו ואחוזם רקבון ולא ישאר בו חלק בהם.

יח) **מיד מכניס רוחו ונשמתו בגופו**. כדי שיתקבצו חלקיו יחד לדין כענין שחטאו יחד, ועל ידי כך יזכור שמו אחר שחזרה הנשמה אליו, ואפשר הוא ששמו הוא מעשיו ולבושו, שהשם מורה על הפעולה והלבוש כנוכח במעין זה נהר ו', והוא אומר שאינו יודע שמו, שהוא כאבן דומם ופוסט עצמו מהדין על ידי טענה זו, ולזה מחזיר רוחו ונשמתו כאותו משל החיגר והסומא שאמרו רז"ל.

יט) **מעמידו ומחייבו בדין**. שהוא מודה על פשעיו ועל עונשו ועל הגזירה הכתובה עליו לכולהו פירושא.

כ) **חצי אש ושלשלאות להלקותו**. מפני שהאש שולט בנשמה והכאב בגוף, הנשמה נכוית והגוף מתפרק ושניהם יחד טועמין טעם מיתה וצער ריסוק איברים וניתוחם.

כא) **אבריו מתפרקין**. אינם נאחזים בגידים.

כב) **שנייה עצמותיו מתפרקים**. ונופל אברים אברים, וזהו עונש שהרתיח אבריו לעבירה, ותחלה אבריו מפני שחמם בשרו, ועצמותיו מפני שהרגיל גופו, ואפשר שהאברים לנגד הנפש ונפשו עליו תאבל, עצמותיו לנגד הרוח.

כג) **פעם שלישית**. לנגד הנשמה שקלקלו שלשתם, ואלו השלשה הכאות כוללת על הכל.

כד) אחר כך **מבקשים ממנו דין**. למדת עונש הגזל ודינו, והוא משבעל דינו עומד כנגדו, (נוסח אחרנא והוא משיב על דינו).

דין, ודנין^{כ"ה} אותו בכל מדה ומדה, יום א' ויום ב' כך דנין אותו, יום ג' דנין אותו במכות, ומכהו מב' עיניו מפני שלא ראה ואמר, ומאזניו מפני שלא שמע ואמר, ומשפתיו מפני שהוציא בשפתיו דברי תפלות, ומלשונו מפני שהעיד עדות שקר, ומרגליו מפני שהקדים ברגל לדבר עבירה, מכאן אמרו רז"ל כל המקדים רגליו לדבר עבירה מקדימין לו מלאך המות, וכל המלשין על חברו מיתתו באסכרה.

פרק שלישי - דין חיבוט הקבר יותר מדין של גיהנום

אמר רבי מאיר משום רבי אליעזר, קשה^{כ"ו} יום הדין שהקדוש ברוך הוא דן את האדם בקבר יותר מדין של גיהנום.

כה) ואחר כך דנין אותו מכל מדה. שחטא ועבר מענישין אותו במכות וריסוק וניתוח איברים, והיינו שני ימים שעדיין הגוף קיים וחזק, ואחר שכלה הגוף ונופל דנין אותו בדרך אחרת שיבא כל בעל דין ויקח את שלו מידו, העינים יבואו סרסורו שהחטיאו ויקח את שלו, וכן כל כח וכח המחטיא אותו יבא אל הקבר ויגבה חלקו, שממש השטן המחטיאו הוא הבא שם ליטול חלק האבר שהרויח בהיותו מפתה אותו, מכאן אמרו לחבירו בחייו ולהקדוש ברוך הוא (נוסח אחריתא ולקברו) לאחר מותו.

כו) קשה יום הדין שהקדוש ברוך הוא וכו'. פירוש מה שאנו רואין שדין זה אפילו על הקטנים, יצא לנו מזה שבמשמעותו קשה מאד מן הגבורה הקשה, שהרי אינה פוטרת שום אדם כל שכן שלא ישאר חלק ולא יוותר דבר, ויום הדין דקאמר כל מציאות דינו קאמר, אפילו מה שמלאכי חבלה דנין אותו, וכשמביא ראייה אינו מביא מן הצד הזה שזה אינו בקטנים, אלא מפני שבכלל דין קבר נכנס דין בשר רימה ותולעה שהיא שוה לכל, לכך מביא ממנו ראייה לשאר הדינים, וכן דייק לשניה דקאמר ברישא קשה יום הדין שהקדוש ברוך הוא דן את האדם בקבר מורה על כל מציאות הדין שאדם נידון כלל ופרט, ואחר כן אמר אבל דין קבר סתם אפילו הצדיקים וגו'. וזה הדין אינו אלא דין רקב בשר שאינו ניצול ממנו אלא מעט מזעיר, אמנם קשה מאי גמולי מחלב ומאי

דין הקבר אפילו הצדיקים נידונין בו

דין שלי" גיהנם מעשרים שנה ולמעלה, אבל דין הקבר אפילו הצדיקים נידונין בו, אפילו גמולי חלב, אפילו יונקי שדים נידונין בו, (נ"א אפילו נפלים נידונים בה).

הדר בארץ ישראל ומת בערב שבת אינו רואה דין הקבר

אבל אמרו רבותינו זכרונם לברכה, הדר"ח בארץ ישראל ומת בערב שבת אינו רואה דין הקבר, ומה"ט יעשה וינצל

יונקי שדים ואפילו נפלים ממש, ואפשר שענין נפשו עליו תאכל לא שייך בנפלים שלא הוחזקה להם נפש, די להם במיתה עצמה שמתו.

(כז) ומה שאמר דין גיהנם מעשרים שנה ולמעלה. בזהר מההוא עובדא דפרשת בלק (ובזהר שלנו הוא פרשת שלח דף קס"ז ע"א ודף קע"א סוף ע"א) נראה שתינוקות יש להם דין גיהנם, שאמר שם שהיו הכרובים תופסים בו, ואפשר לפרש שהתפיסה היתה שלא יכנוס עד שיהיה נדון דין קבר, אמנם האמת הוא שיש שני מיני גיהנם, והעליון הוא גיהנם לנשמה, והוא קשה מאד כאשר יתבאר, ועל זה אמר שאין נדון בו אלא מעשרים שנה ולמעלה, מפני שהוא נדון בדין עליון ואין דנים שם אלא מבין עשרים ולמעלה, אמנם יש גיהנם אל הרוח ואל הנפש ויש לו גבול, והאדם נדון בו אפילו קטן לפי שכלו ושניו כאשר יתבאר בסיעתא דשמיא.

כח) הדר בארץ ישראל ומת בערב שבת. אפשר דאו או קאמר או האי או האי כל אחד מהם מספקת, וזה הפירוש אינו דאם כן בטלת דין קבר בארץ ישראל מכל וכל וזה אינו, אלא דוקא בארץ ישראל מפני קדושתה, וילזה אל ענין זה קדושת היום, כשיהיו שניהם יחד ניצול כיון שקידש היום בארץ ישראל אין כח לחיצונים, אמנם אם לא קידש היום או שהוא בחוץ לארץ החיצונות מתגברות ושולטות ודנה את האדם בחיובו, ואם תאמר אם מת בערב שבת ובארץ ישראל סוף סוף מעשיו הרעים במה יתוקנו, אם נאמר שזכות ארץ ישראל מעכב מיניה, מה נאמר

שכר וישלח - פרק ח' ועונש יא

מדין הקבר, יהיה אוהב^ל. צדקות, ואוהב^ל תוכחות, ואוהב^ל גמילות חסדים, ומכניס אורחים^ל לתוך ביתו, ויתפלל^ל

בערב שבת שאינו בזכות, אם לא שנאמר שהקדוש ברוך הוא גרם לו שימות כדי שיהיה ניצול מפני שאינו חייב, ועדיין קשה אם זה פטור אם כן אפילו לא ימות בערב שבת יהיה ניצול, ויש לומר כאותו מעשה דאיתא בזהר מאותו תינוק שתפסוהו הכרובים ונכנס לגן עדן שלא מן הדין, וקאמר התם אפילו הכי לא אתפס אלא בצערא סגי כאשר אבאר לקמן בסיעתא דשמיא, הנה מה שמשכיח מצד אחד מתקן מצד קל יותר בענין שאין ויתור כלל, אלא דרכים קלים ברחמים על ידי זכות.

[הוכפת המוציא לאור] ובספר יסוד התשובה פ"ד כתב וז"ל: (מפרק ג' במסכת חיבוט הקבר). ועיי"ע ר"ח שער היראה פ"ב באריכות), אמר ר"י משום ר"א, קשה הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין גיהנם. דין גיהנם מכ' שנה ולמעלה. אבל דין הקבר אפילו צדיקים נידונים בו, אפי' גמולי חלב, אפי' יונקי שדים נידונים בו. אבל אמרו חז"ל, הדר בא"י ומת בע"ש, אינו רואה דין הקבר, ומה יעשה וינצל מדין הקבר, יהי' אוהב צדקות, ואוהב תוכחות וגמ"ח, ומכניס אורחים תוך ביתו, ומתפלל תפלתו בכוונה, אפי' מת בחיץ לארץ, אינו רואה דין חיבוט הקבר.

ובשם האריז"ל כתב, ששמע מחכם גדול, שכל הנקבר ביום ששי אחר ה' שעות ביום והשעה החמישית בכלל, אינו רואה חיבוט הקבר, כי קרושת השבת מפרידה ממנו בלי צער. וזה סוד יום הששי ה' יתירה, כי מאז ולמעלה הוא ערב שבת ממש.

בספר תולדות יעקב יוסף בקונטרס אחרון כתב וזה לשונו, רז"ל חשבו דברים שהעושה אותן ניצול מחיבוט הקבר, וחד מהם אם מת בערב שבת וכו'. והקשה מורי הא כוונת רז"ל להשמיענו איך לעשות תקנה להנצל מחיבוט הקבר, משא"כ בזה שימות בערב שבת אין זה בידו לעשות. וביאר שהוא מוסר גדול שימות בערב שבת, ר"ל לפנות את עצמו מכל עסקי עוה"ז כאילו מת כדי לעשות הכנה לשבת, וזה ניצול מחיבוט הקבר. ע"כ מהמו"ל (כט) ומה יעשה וינצל. מפני שאין צדיק וגו'. לכך יתקן שבעה מדות.

ל) מצד התפארת אוהב צדקות. שכן התפארת אוהב צדק עליון וצדק תחתון.
לא) ומצד הגבורה אוהב תוכחות.

תפילתו בכונה, אפילו מת בחוץ לארץ אינו רואה, שנאמר^{לה} (יונה ב, ג) ויאמר קראתי מצרה לי אל ה' וגו', בן עזאי אומר שלושה^{לו} דינים הם ושלשתם לפני הקדוש ברוך הוא הם, רבי עקיבא אומר וכי שלשתם לפני הקדוש ברוך הוא הם, והלא דין קבר לבדו דנין אותו, ודין גיהנם לבדו דנין אותו, ודין שמים לפני הקדוש ברוך הוא הוא, אם אין עליו דין פוטרין אותו מיד, ואם לאו דנין אותו דין ארוך.

(לב) מצד החסד **אוהב גמילות חסדים**. לא שיעשה לבד אלא שיאהב לעשות ויעשו אחרים ויעשה מאהבה.

(לג) **ומכניס אורחים**. נצח והודו אורחים כיסוד שהוא אורח לתוך ביתו מלכות.

(לד) **ויתפלל וגו'**. נגד היסוד עם המלכות בתפארת שזהו כוונת התפלה.

(לה) **שנאמר קראתי וגו'**. קראו עסק בדין הקבר בטן שאול וקאמר אלו הענינים, וקאמר תוכחות בהתעטף עלי נפשי ביסורין וגו'. וקאמר תפלה תבא אליך תפלתי, וקאמר גמילות חסדים בהפך חסדם יעזובו מכלל לאו אתה שומע הן, וקאמר אוהב צדקות בקול תודה אזבחה לך, וקאמר הכנסת אורחים אשר נדרתי דהיינו ליתן לצדיקים אכסנאים ברכתי (איוב מ) יחצוהו בין כנענים, ושאר הכתובים מפרשים דין חיבוט הקבר, מפני שהדג הוא הקבר ויונה הגוף כנוצר בזהר וכמו שנתבאר לקמן בזהר בפני עצמו בסייעתא דשמיא.

(לו) **שלושה דינים**. כדמפרש רבי עקיבא דין קבר, ודין גיהנם לנפש או לרוח ודין שמים לנשמה בהיכלות שהוא דין ארוך כאשר יתבאר בסייעתא דשמיא. וזה מה שרציתי לבאר.

פרק רביעי

כמה יסורין סובל האדם בעולם הזה, לאחר מיתתו

אמר רבי יוסי, בא וראה כמה בין בהמה לאדם, בהמה^{לז} כמה יסורין סובלת בעולם, שוחטין אותה ומפשיטין אותה ואין עליה דין, אבל אדם^{לח} כמה יסורין סובל בעולם הזה, ולאחר מיתתו, אם צדיק גמור הוא פוטרין אותו מן הדין, ואם רשע גמור הוא דנין אותו בדינין חמורין. אמרו בשעה שאדם נפטר מן העולם, לא^{לט} די שהוא נבהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וחרבו שלופה בידו, אלא שואל לו כלום עסקת בתורה^מ, ובגמילות^{מא} חסדים, והמלכת^{מב} לקונך שחרית וערבית, והמלכת^{מג} את חבירך בנחת רוח, אם יש^{מד} בו דברים הללו זורק אותה טפה לתוך פיו ויוצאת נשמתו בלא צער כמושך נימא מחלב, ואם^{מה} אין בו דברים הללו יוצאת נשמתו מגופו כגרירת

(לז) **בהמה כמה יסורין וגו'.** ירצה אינה סובלת יסורין לא על מזונה ולא על מלבוש ולא בחלאים רק בשחיטה, ואחר כך בהפשטה גם כשמפשיטין אותה אחר מיתה אינה סובלת דבר, נמצאו כל דיניה רק שחיטה או מיתה.

(לח) **והאדם סובל בחיים כמה יסורין.** כנודע, ואחר המות נכנס בחשבון אפילו הצדיק, והרשע אחר החשבון נכנס בדינים קשים. (לט) **לא די שנבהל.** והיה ראוי להספיק לו על עונשו אל חשבוננו עם קונו, והוא ימהר ויחיש מעשיהו, אלא שמתעכב עמו בדברים והוא נענש באותו הבהלה בהתעכב.

(מ) **ובתורה.** תפארת.

(מא) **גמילות חסדים.** חסד.

(מב) **המלכת את קונך.** היינו מצד המלכות ובחסד ובגבורה.

(מג) **המלכת את חבירך.** לשון עצה, מצד המלכות.

(מד) **ואפילו שיש בו דברים הללו.** אינו ניצול מן המות אלא זורק וכו'.

(מה) **ואם אין בו.** הרי עונש לעת יציאת נפש לבד.

קוצים מן הצמר. וכשבא מלאך המות אומר לו צדיק קונך שלחני אליך, מיד מתחנך^מ לו, אומר לו, שעה זו אי אפשר לעברה, אלא ששמעתי מאחורי הפרגוד שהקדוש ברוך הוא מתקן לך מדור בגן עדן.

פרק חמישי

השאלות הנוראות ששואלים לאדם בשעת הדין

בשעת הדין^מ אומר הקדוש ברוך הוא לאדם, טורח^מ גדול היה לי עליך משיצרתך במעי אמך ולא היית נפל, וכשיצאת^מ לאויר העולם תקנתי לך מזונות, והצלתך מן היסורין, כלום עסקת בתורה, ועשית גמילות חסד לפני, אם יש בו כל הדברים הללו פוטרין אותו מיד מן הדין.

(מו) מתחנך לו. שירפה ממנו, ומשיב מלאך המות שעה זו אי אפשר לעברה, אבל נותן לו תנחומין בשכר הטוב, והיינו אלא שמעתי שאתה נכנס אל מקום המנוחה, וזה מה שרציתי לבאר. (מז) בשעת הדין אומר לו הקדוש ברוך הוא. טענה בדינו לחייבו ממש.

(מח) טורח גדול היה לי. שמא תאמר שלא עשית עבודה מפני טורח, כבר הקדמתך בטורח זה אני, וזהו אמרו טורח גדול היה לי עליך, והנה כשהקדוש ברוך הוא בורא צדיק אינו טורח לפניו, אמנם כשהוא בורא רשע מקטרגת מדת הדין, ועושה לפניו משורת הדין, ועושה לאדם שני ענינים, האחד הוא עסק בריאתו, ולהצילו מכל המקטרגים כדפרישית, השני אחר היצירה לגמול לו חסד, והיינו אומר משיצרתך וגו'.

(מט) וכשיצא לאויר העולם וגו'. גמלתך חסד והזמנתי לך מזון, היה לך לעשות שניהם, כנגד היצירה שיצרתך היה לך לעסוק בתורה, שהעוסק בתורה בונה עולמות, כנזכר, וכנגד המזון שגמלתך חסד היה לך לעשות גמילות חסדים, ומפני שדרך אלו לעשות אותם לשם איזה פנייה, לזה אמר לפני ירצה לשמי, ועוד לפני שאני גמלתך ואתה לא גמלתני אם כן הרבה העזת פניך

אם אין לו המעלות הנ"ל מוסרים אותו לחמשה מלאכי חבלה, כנגד חמשה חומשי תורה הם

ואם לאו מוסרין^{נא} אותו לחמשה מלאכי חבלה, כנגד^{נב} חמשה חומשי תורה הם, אחד^{נא} מונה ואחד מכה כדרך שמונה ומכה בבית דין, השלישי מוציא אויר^{נב} מגופו ככבשן שהאור יוצא מתוכו, הרביעי^{נא} מביא עשבים רעים ומרים וחמוצים מן

לפני, וטעם לשני ענינים אלו מפני שעל שניהם העולם עומד, תורה ועבודה וגמילות חסדים, בטלה העבודה נשארו השנים, והם סוד התפארת תורה, והחסד כמשמעו להגביר ימין על השמאל, להמתיק הגבורה בין שני מדות אלו.

(ג) **אם יש בו דברים הללו פוטרין אותו מיד.** נראה שאפילו יהיה חוטא בדברים אחרים, וזה דוחק שיקח הקדוש ברוך הוא שוחד של מצות, ויש לומר שמדין זה דין הקבר יוכל להנצל, אמנם עדיין לפניו דין רימה ותולעה שינקת עונותיו על ידם, אמנם כשיש בו שנים אלו אין די קבר שולט בו, ואפשר שמי שיש לו שנים אלו אין חטא בא על ידו.

(נא) **מוסרין אותו לחמשה מלאכי חבלה.** כדי לגבות ממנו שלשה ענינים, אחד ביטול תורה מצד התפארת, השני גמילות חסדים מצד החסד, השלישי משאר עונות מצד הגבורה.

(נב) **כנגד חמשה חומשי תורה.** מפני שראשית מדון הוא התורה, וכמו שהם חמשה קדושות, כך הם בהיפך חמשה חיצונים, ומהם אצולים חמשה כוחות אלו לדון יחד והם הנגדיים. (ג) **אחד מכה, מגבורה.** ואחד מונה, שלא להוסיף, מצד החסד.

(נד) **ואחד מצד הגוף האמצעי מוציא אור מגופו מכבשן שהאור יוצא ממנו.** כך מהאדם עצמו יוצא האור להתלהב בו, ופירוש זה הראו לאלה"י הרמ"ק בחלום, אמנם הלשון מורה שהמלאך מוציא אותו מגופו אל האדם הכבשן וגו'.

(נה) **הרביעי מביא עשבים וגו'.** נראה שאם לא גול אינו עושה זה, ואינו אלא על ידי אותם הכחות גופו מתחלש, וזה מחזיקו בהם כדי שיוכל לסבול כל הכחות והשריפה.

ההרים, שאס"י גזל את חבריו אומר דקדק בשיניך לפי שאכלת גזל בשיניך.

מכים את אביו ואת אמו ואומר להם, מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומעשים טובים

החמישי מכה"ז את אביו ואת אמו ואומר" להם, מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומעשים טובים, כדי שיעשה מצות ומעשים טובים ויפרש"ט ממעשים הרעים, ומיד"ס כותבין לו רשות להכות אביו ואמו, ואם קרא ולא קיים מלקין אותו בפניהם, עד כאן.

(נו) **ואם גזל אומר לו דקדק**. ונענש אגב אורחיה בזה, וזה מצד המדה אחרונה של נצח והוד שמצדה הם מרים וחמוצים, מרים מן הימין, וחמוצים מן השמאל, או בהיפך.

(נז) **החמישי מכה את אביו ואת אמו**. היינו מצד היסוד שהולידוהו והיינו נגד שלשה עליונות.

(נח) ואומר להם מפני מה לא הדרכתם וגו' שיעשה מצות ומעשים טובים. מצד התפארת והמלכות.

(נט) **ויפרוש ממעשים רעים**. מס"ם ולילית החיצונים.

(ס) **מיד נותנים לו רשות**. מפני שהולידו בן כזה. אם כן הולידו אותו מן החוץ וראוי להכותם, או ירצה כותבין הד' או הבית דין עליון אל החמישי רשות שיכה גם את אביו ואת אמו עם היות שנפטרו זה כמה שנים ונחו מדינם כותבין לו רשות שיכה אותם ודינם מתחדש על רשעת הבן, וזה נראה לי עיקר, זה הוא כשלא הדריכוהו לא בתורה ולא במעשים טובים, אבל אם הדריכוהו בתורה ולא קיים לא יכה אותם אלא יכה את הבן בפניהם והם מצטערים בצערו, לפי זה למדנו ממה שקדם בחיבוט הקבר בהכאות אש ואכילת דברים מרים וחמוצים שלשה מיני דינים, הכאות כמספר לאוין שעבר, האש כמו שהרתיח עצמו בעבירה, האכילה כנגד האכילת גזל ושאינו שלו וכיוצא, וזה מה שרציתי לבאר.

האדם החוטא ממשיך קליפה וזוהמת הנחש כפי ערך חטאו, על ידי התשובה יכול לדחות מעליו הזוהמא ההיא שנדבקה בו על ידי חטאתיו אפילו אם הם חטאים גדולים

מובא בספר שער הגלגולים (הקדמה כ"ג), וזה לשונו, ודע כי כל החטאים והעונות שחוטא האדם בפני עצמו, זולת מה שחטא אדם הראשון, ודאי הוא דהאדם ממשיך עליו קליפה וזוהמת הנחש כפי ערך חטאו. האמנם הכל תלוי בתשובת האדם, כי על ידי התשובה יכול לדחות מעליו הזוהמא ההיא שנדבקה בו על ידי חטאתיו אפילו אם הם חטאים גדולים, אבל הזוהמא והקליפה שנדבקה בכל הנשמות כאשר חטא אדם הראשון אינו תלוי בתשובה, ומוכרח הוא למות ואחר כך יתוקן הפגם ההוא על ידי המיתה. ואף על פי שהקדוש ברוך הוא קבל גם תשובת אדם הראשון ונתכפר לו עונו, עם כל זה הזוהמא והקליפה שנדבק בו כשחטא לא הוסר ונפרד ממנו, אלא אחר המיתה. וטעם הדבר הוא, לפי שחטאו של אדם היה גדול עד מאד, מכמה סיבות אין מקום לבאורם וכו'. והנה האיש החוטא ממשיך עליו סטרא אחרא הנקרא מות, ולכן אין הקליפה ההיא נפרדת מן האדם אלא אחר המיתה, כי אז נקבר האדם ובשרו מתעכל בעפר ונפרד ממנו הקליפה שנדבקה בו בזוהמת הנחש שהטיל בחוה ובאדם.

ובזה תבין ענין חיבוט הקבר, וזה ענינו, והוא כי אחר מיתת האדם ואחרי קבורתו בעפר הארץ, אז תיכף באים ד' מלאכים ומשפילים קרקע הקבר ומעמיקים אותו למטה, ונשאר חלל בקבר כשיעור קומת האדם הנקבר שם, כנזכר במאמר פרקי חבוט הקבר, ועיין שם, ואז מחזירים נפשו בגופו כמו בחייו, והטעם הוא, לפי שהקליפה היא דבוקה עדיין וקשורה עם הנפש ועם הגוף ואיננה נפרדת מהם, ולכן צריך שיחזור נפשו בגופו ביחד, ואז המלאכים הנזכרים אווזים בו כל אחד מקצה, ומנערים אותו וחובטים אותו במקלות של

אש, כדרך שאוחזים בטלית בשתי קצוותיה ומנערים אותה מן האבק הנדבק בה, עד שנפרדה מהם הקליפה ההיא לגמרי, ולכן נקרא חיבוט הקבר, כאדם שחובט טליתו ומנערה, ועל כן צריך להעמיק הקבר כדי שיהיה מקום חלל לנערו ולחבטו.

כל תענוג בעולם הזה מוסיף לו יסורים בחיבוט הקבר

ואמנם לא כל האנשים שווים, כי הצדיקים אשר בחייהם נתרחקו מן היצר הרע והיו מכניעים עצמם וחובטים עצמם ביסורין הבאים עליהם, וגם על ידי התורה והמצות שמתישים כוחו של אדם, עד שנמצא כשהגיע זמנם ליפטר מן העולם ולקבל חבוט הקבר אין צריכים צער גדול כי בחבטה כל שהיא מספיק להם להפרידה מהם, מה שאין כן ברשעים שאדברה על ידי תענוגיהם בעולם הזה הם מקשרים ומחזקים יותר את הקליפה בגופם ונפשם.

על ידי כמה מצות סגוליות יכולים להיפטר מחיבוט הקבר

ונמצא כי זהו סוד למה אין אדם ניצול מחבוט הקבר, כנזכר בפרקי חבוט הקבר, וכמו שביארנו לעיל באותם שמתו בעטיו של נחש שאין להם תקנה להפרידה זולת על ידי מיתה וחיבוט הקבר, זולתי אותם הנזכרים שם בפרקי חבוט הקבר על ידי איזה מצוה הסגולית לזה הדבר, אבל כל שאר בני אדם כולם צריכים חבוט הקבר, אלא שיש הפרש בין חיבוט רב למעט כנזכר, וכל אחד ואחד הוא סובל עונשו כפי מדרגת קליפתו, וכפי עוצם דביקותה. ואמנם אפילו אותם הניצולים מחבוט הקבר כנזכר, הנה אותם המצות הסגוליות לזה כנזכר, הם מפרידות את הקליפות מהם בלי צער אחר. ושמעתי ממורי ז"ל כי כל הנקבר בערב שבת אחר חמש שעות ביום ושעה חמישית בכלל, אינו רואה חבוט הקבר, כי קדושת השבת מפריד ממנו הקליפה בלי צער חבוט הקבר. וזהו סוד יום הששי בהא יתירה, כי משעה חמישית של יום הששי ולמעלה כבר קדושת שבת מאירה אז, עד כאן לשונו.

נעזרת השם יתברך

פרק ט'

• וישב •

בפרק הזה יבואר:

דין חדש נורא ועצום שהוא צער
רימה ותולעה - הרימה ותולעה
בעצמם נולדים מהחטאים והעונות
שלו, כל רימה ותולעה הכל במספר
ובמפקד לפי חטאיו - הפסק מן גן
עדן על תלמיד חכם שגרם בושה
לחברו - מלאכי חבלה לא נותנים
להצדיק רשות ליכנס לגן עדן.

תוכן הענינים

של פרק ט'

- א. דין חדש נורא ועצום שהוא צער רימה ותולעה.....ה
- ב. הרימה ותולעה בעצמם נולדים מהחטאים והעונות
שלו, כל רימה ותולעה הכל במספר ובמפקד לפי
חטאיו.....ו
- ג. הפסק מן גן עדן על תלמיד חכם שגרם בושה לחברו.....ז
- ד. מלאכי חבלה לא נותנים להצדיק רשות ליכנס לגן עדן.....ח

פרק ט'

דין חדש נורא ועצום שהוא צער רימה ותולעה

ואחר כך כשנפטר מזה, אז מתחיל דין חדש נורא ועצום שהוא צער רימה ותולעה, אשר אמרו רז"ל (ברכות דף י"ח ע"ב, שבת דף י"ג ע"ב, דף קנ"ב ע"א) אמר רבי יצחק קשה רימה למת כמחט בבשר החי, ולא גזמו חס ושלוס בדבריהם חס להזכיר.

והצדיקים ובעלי תשובה אינו נעשה מגופם רימה ותולעה, רק גופם נתעכל בקל ובנחת ובמהרה, כי זה מעלה כל שממהר להתעכל הבשר, תקדם הנפש לעלות למקום מנוחתה^א.

ואם לא יזכה נעשה מבשרו רימה ותולעה, ומתקבצין עליו המונים המונים מכל מיני נחשים ועקרבים ושרצים ורימה ותולעה ונושכין ועוקצין אותו, והוא שוכב ורואה ומרגיש גודל צערו הנורא אשר מי יכול לשער, למשל תצייר לפניך מי ששוכב במיטה ובאים חס ושלוס למאות אלפי

(א) מובא בזהר (תרומה דף קנ"א ע"א), וזה לשונו: ועל דא כמה טב לון, בין לצדיקי בין לחייבי, למהוי גופא דלהון דביק בארעא ולא תעכלא גו עפרא לזמן קריב, ולא למהוי בקיומא כל ההוא זמנא סגי, בגין לאתדנא גופא ונפשא ורוחא תדיר (בכל יומא), דהא לית לך כל צדיק וצדיק בעלמא דלית לי' דינא דקברא, בגין דההוא מלאך דממנא על קברי קאים על גופא ודן לי' בכל יומא ויומא, אם לצדיקים כך לחייבים על אחת כמה וכמה, ובזמנא דגופא אתעכל ואתבלי בעפרא הא דינא אשתכך מכלא, בר מאינן חסידי קיימין דעלמא דאינן אתחזון לסלקא נשמתהון לההוא אתר עלאה דאתחזי לון וזעירין אינן בעלמא, עד כאן לשונו.